

Huovinen Heini & Tiri Minna

**AMMATILLISET VUOROVAIKUTUSTAITOJEN JA
AMMATTI-IDENTITEETTI OSANA TYÖELÄMÄTAITOJA**

Opintokokonaisuus Valmiina työelämään! (VALTE) - hankkeeseen

**AMMATILLISET VUOROVAIKUTUSTAITOJA JA
AMMATTI-IDENTITEETTI OSANA TYÖELÄMÄTAITOJA**

Opintokokonaisuus Valmiina työelämään! (VALTE) - hankkeeseen

Huovinen Heini & Tiri Minna
Opinnäytetyö
Kevät 2018
Sosiaali- ja terveysalan kehittäminen
ja johtaminen (YAMK)
Oulun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu

Sosiaali- ja terveystieteiden kehittäminen ja johtaminen

Tekijät: Huovinen Heini ja Tiri Minna

Opinnäytetyön nimi: Ammatilliset vuorovaikutustaidot ja ammatti-identiteetti osana työelämätaitoja. Opintokokonaisuus Valmiina työelämään! (VALTE) hankkeeseen

Työn ohjaaja: Kiviniemi Liisa

Työn valmistumislukukausi ja -vuosi: kevät 2018

Sivumäärä: 57 + 10

Opinnäytetyön tavoitteena oli laatia opintokokonaisuus, joka on merkityksellinen ja hyödyllinen käytännön opetus- ja koulutustyössä eri koulutusasteilla. Kehittämistyönä toteutetun opintokokonaisuuden tarkoitus on vahvistaa opiskelijoiden ammatillista vuorovaikutusosaamista ja ammatti-identiteettiä työelämää varten. Pääkäsitteinä ovat ammatilliset vuorovaikutustaidot ja ammatti-identiteetti. Oulun ammattikorkeakoulu tarjosi Valmiina työelämään! (VALTE) -hankkeeseen aiheideoita työelämävalmiuksien edistämisestä työelämän, opiskelijoiden ja oppilaitosten yhteistyönä. Opinnäytetyönä kehitetty opintokokonaisuus on osa VALTE – hankkeen alasta riippumattomia työelämävalmiuksien opintoja ja tulee hankkeen kautta osaksi opiskelijoiden tutkintoja eri koulutusasteilla. Työelämäosaaminen lisää yksilön joustavuutta vastata työelämän muutoksiin. Työelämätaidoilla ja -valmiuksilla tarkoitetaan tietoja ja taitoja, joita tarvitaan työelämässä pärjäämiseen ja menestymiseen. Ne ovat yksilöllisiä resursseja, jotka ammattialasta ja työuran vaiheesta riippumatta tukevat työelämässä toimimista. Opinnäytetyössä on käytetty työelämätaito ja työelämävalmius -käsitteitä rinnakkain käsitteen vakiintumattomuuden vuoksi.

Opintokokonaisuuden pedagoginen perusta rakentuu kokemuksellisesta oppimisesta, reflektiosta ja positiivisesta pedagogiikasta. Ammatillisen vuorovaikutusosaamisen ja ammatti -identiteetin vahvistaminen tarvitsevat reflektiota, joka on olennaisessa roolissa opintokokonaisuuden keskiönä olevassa portfolioissa. Viitekehityksessä käytimme aineistona Oulun yliopiston Kitkaton kommunikointi eli KIKO -hankkeen yksilötason ammatillisten vuorovaikutustaitojen kehittämisen metodologiaa. Opintokokonaisuuden oppimateriaaliin on sovellettu KIKO:n tutkimustietoon perustuvia yksilötason harjoituksia. Yksilötasoisten vuorovaikutustaitojen kehittymisen myötä ammatillinen vuorovaikutus kehittyy, jonka kautta ammatti-identiteetti jäsentyy. Ammatilliset vuorovaikutustaidot ovat työhön ja ammattirooliin liittyviä taitoja, eivätkä ne liity ihmisen persoonallisuuden piirteisiin tai yksilön sosiaalisuuteen. Ammatillisen vuorovaikutuksen perustaidot ovat opittavissa. Ammatti – identiteetissä persoonallinen ja ammatillinen minä kietoutuvat yhteen. Ammatti-identiteetti nähdään osana ammattilaisuutta ja asiantuntijuutta, joka ei ole sidoksissa pelkästään tutkinnon tuomaan ammattinimikkeeseen tai oppiarvoon.

Opintokokonaisuudella ja opinnäytetyön kehittämisprosessilla on selkeä yhteys työelämään. Hanketyöllä saavutettiin verkostoyhteistyötä osallistamalla hankekokouksiin ja tuottamalla loppuvuodesta 2016 hanketapahtumaan työpaja ”Ammatillinen vuorovaikutus 2020-luvulla”. Opintokokonaisuus pilotoitiin Oulun yliopistolla tuotantotalouden yksikön opiskelijoille alkuvuodesta 2018.. Hanketapahtumassa loppukeväästä 2018 esittelimme ViLLE-oppimisjärjestelmässä julkaistua opintokokonaisuutta. Opintokokonaisuutta voitaisiin jatkokehittää lisäämällä oppisisältöön esimerkiksi työpsykologian teoriaa, ViLLE -oppimisjärjestelmän mahdollistamia itsenäisiä pelillisiä oppimateriaaleja tai laajentamalla opintokokonaisuutta KIKO:n ammatillisen vuorovaikutuksen työyhteisö- ja organisaatiotasolle. Jatkotutkimusaiheeksi ehdotamme opintokokonaisuuden suorittaneiden opiskelijoiden ammatillisten vuorovaikutustaitojen ja ammatti-identiteetin vahvistumisen vaikutuksien ja vaikuttavuuden tutkimista.

Asiasanat: työelämätaidot, ammatilliset vuorovaikutustaidot, ammatti-identiteetti, oppimateriaali, kokemuksellinen oppiminen, reflektio

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Master's Degree in social and health care

Authors: Huovinen Heini ja Tiri Minna

Title of thesis: Professional interaction skills and occupational identity as part of working life skills.

The study module for the Prepared for working life! project

Supervisor: Kiviniemi Liisa

Term and year when the thesis was submitted: Spring 2018   Number of pages: 57 + 10

The objective of the thesis was to create a study module that is relevant and useful in practical teaching and training work for different levels of education. The study module that was implemented as development work is aimed to strengthen the professional interaction skills and occupational identity of students for further working life. The main concepts are professional interaction skills and occupational identity. Oulu University of Applied Sciences provided topic ideas for the Prepared for working life! (VALTE) project on promoting working life preparedness as cooperation of the professional world, students and educational facilities. The study module that was developed as a Master's thesis is part of the VALTE working life preparedness studies that are not dependent on the field of study and will become part of students' degrees on different levels of education. The knowhow related to working life increases an individual's ability to respond to its changes. Working life skills and preparedness mean the knowledge and skillset that are required to get by and excel in working life. They are individual resources that, depending on the field of profession and career stage, support operating in the professional world.

The pedagogical foundation of the study module is built from experiential learning, reflection and positive pedagogy. Strengthening professional interaction skills and occupational identity requires reflection, which has an essential role in the portfolio that makes up the center of the study module. As corpus for the framework we used Oulu University's Frictionless communication (Kitkaton kommunikointi - KIKO) project's methodology of professional interaction skill development on individual level. The individual-level exercises based on KIKO's research data have been applied to the education material of the study module. By developing individual-level interaction skills, also professional interaction develops and helps occupational identity to form. Professional interaction skills are part of working life and the professional role and they are not related to the characteristics of someone's personality or an individual's social skills. The basic skills of professional interaction can be acquired. The personal and professional self are intertwined in the occupational identity. Occupational identity is perceived as part of professionalism and expertise and is not tied solely to a profession or a degree.

The study module and the development process of the thesis have a clear connection to working life. Network cooperation was achieved with this project by attending project meetings and by producing "Professional interaction in the 2020s" workshop to a project event in 2016. The study module was piloted in the Industrial Engineering and Management research unit at the University of Oulu in early 2018. In a project event in spring 2018 we presented the study module that was launched in the ViLLE Learning Platform. The study module could be further developed by adding, for example, theory from occupational psychology or independent game-like learning materials that are enabled by the ViLLE platform into the learning content or by expanding the study module to the work community and organization level of KIKO's professional interaction. As a topic for further research, we propose studying the impact and effectiveness of strengthening the professional interaction skills and occupational identity of students who have completed the study module.

Keywords: working life skills, professional interaction skills, occupational identity, education material, experiential learning, reflection

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	7
2	AMMATILLISTEN VUOROVAIKUTUSTAITOJEN JA AMMATTI-IDENTITEETIN OPINTOKOKONAISUUDEN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT	9
2.1	Työelämätaidot ammatillisten vuorovaikutustaitojen ja ammatti-identiteetin tarkastelun lähtökohtana	10
2.2	Ammatillinen vuorovaikutus ja ammatti-identiteetti ilmiönä.....	12
3	OPINTOKOKONAISUUDEN PEDAGOGISET JA TOIMINNALLISET RATKAISUT	15
3.1	Kokemuksellinen oppiminen.....	15
3.2	Reflektio itsearviointina.....	16
3.3	Positiivinen pedagogiikka	17
3.4	Oppimateriaalin laatimisen ja menetelmien pedagogiset perustelut sekä verkko- oppimateriaalin perusta	18
3.5	Valmiina työelämään! (VALTE) – hanke toiminnallisena lähtökohtana.....	19
3.6	Kitkaton kommunikointi (KIKO); yksilötason vuorovaikutustaitojen kehittämisen koulutuskokonaisuus opinnäytetyön opintokokonaisuuden viitekehyksessä	20
4	KEHITTÄMISTYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET	22
4.1	Kehittämistyön verkostoyhteistyötahot rooleineen.....	22
5	KEHITTÄMISPROSESSIN KUVAUS KONTAKTIPISTEINEEN JA KEHITTÄMISSYKLEINEEN.....	24
5.1	Kehittämistyön prosessi.....	25
5.2	Opintokokonaisuuden pilotoinnin esittely.....	32
6	KEHITTÄMISTYÖN TULOS JA PILOTOINNIN ARVIOINTI.....	33
6.1	Portfolio opintokokonaisuuden keskiönä	34
6.2	Laatukriteeristö opintokokonaisuuden ja pilotoinnin arvioinnissa	36
6.2.1	Pilotoinnin palaute opiskelijoilta	39
6.2.2	Opintokokonaisuuden vaikutukset ammatillisen vuorovaikutusosaamisen ja ammatti-identiteetin kehittymisessä.....	41
6.3	Pilotoinnin palaute opettavalta opettajalta	42
7	POHDINTA	44
7.1	Ammatilliset vuorovaikutustaidot työelämässä	44
7.2	Kehittämispöytäselityksen pohdinta ja verkostoyhteistyö	45

7.3	Ammatillisen osaamisemme kehittyminen opinnäytetyöprosessissa.....	46
7.3.1	Luotettavuus ja eettisyys.....	49
7.3.2	Jatkokehittäminen ja jatkotutkimusaiheet.....	50
LÄHTEET.....		52
LIITTEET		

1 JOHDANTO

Työelämätaidoilla tarkoitetaan tietoja ja taitoja, joita tarvitaan työelämässä pärjäämiseen ja menestymiseen. Työelämätaitojen ja työelämävalmiuksien määritelmien kirjo on varsin laaja-alainen. Tutkija Naaranen (2016) toteaa työelämävalmiuden sanana, epämääräisyydestään ja ontuvista käyttötavoistaan huolimatta, kohdistavan huomion yksilöllisiin resursseihin, jotka ammattialasta ja työuran vaiheesta riippumatta tukevat työelämässä toimimista.

Korkeakouluopiskelijoiden työelämävalmiusselvityksessä on todettu, että tulevaisuuden ammatti-osaaminen muuttuu ammattikuvien mukana ja osaaminen monipuolistuu. Ihmiskeskeisyys korostuu ja ihmisten välinen vuorovaikutus nähdään merkityksellisenä (Sitra 2017). Ammatti-identiteetin rakentuminen ja vahvistuminen sekä ammatillinen vuorovaikutus voidaan nähdä vahvana osana työelämätaitoja nyt ja tulevaisuudessa.

Kultalahti (2015) tuo esiin väitöstutkimuksessaan suomalaisesta Y-sukupolvesta työelämässä, kuinka Y-sukupolvi, ikäluokaltaan noin 1980-luvun alusta vuosisadan vaihteeseen, arvostaa hyvää työilmapiiriä ja sosiaalisia suhteita työpaikalla. Tutkimuksen mukaan he haastavat työelämän ja esimiehet. Esimiehiltä Y-sukupolvi vaatii aikaa keskusteluihin, vuorovaikutukselle ja sitä kautta tukea paitsi nykyiseen työhönsä, myös koko työuralle. He arvostavat työssään muun muassa hyvää henkeä, yhteen hiileen puhaltamista, kunnioitusta, kehittymistä ja oppimista. Työelämän muutoksesta ja työelämätaidoista puhuu myös Hanhinen (2010), jonka oman ymmärryksen sekä tutkimuksessa toteutetun käsiteanalyysin perustalta työelämäosaaminen on työntekijän tai työorganisaation menestymiseen tarvittavia tietoja, taitoja ja asenteita. Tietojen, taitojen ja asenteiden taustalla ovat ammatillisen kasvun ja kehittymisen prosessit. Työelämäosaaminen lisää yksilön joustavuutta vastata työelämän muutoksiin. (Hanhinen 2010, 142.) 2010-luvulla työurat perustuvat pitkälti monentyyppiselle epävarmuudelle ja työsuhdanteet vaihtelevat (Kuurila 2014, 120).

Opinnäytetyössämme kehitimme työelämätaitoja vahvistavan opintokokonaisuuden ammatillisesta vuorovaikutuksesta ja ammatti-identiteetistä. Opinnäytetyömme idean lähteenä ovat olleet Valmiina työelämään! (VALTE)-hankkeen tarjoama aiheidea työelämävalmiuksien edistämisestä työelämän, opiskelijoiden ja oppilaitosten yhteistyönä sekä aiemmat tutkimukset kuten Kultalahti (2015) sekä Hiltusen, Hiltusen & Lievosen (2015) YAMK-opinnäytetyö Työelämätaijat -valmiuksia työelämään. Työelämätaijat-opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää yleisiä työelämä-

taitoja, joita Oulun ammattikorkeakoulun sosiaali- ja terveysalan koulutusohjelmista valmistumassa olevien pilottiryhmän opiskelijat ja työelämän edustajat pitivät tärkeänä kehittää ammattikorkeakoulutuksessa. Tulosten mukaan opiskelijat kokivat tarvitsevansa opiskelunsa aikana työelämätaitojen käsittelemistä muun muassa vuorovaikutustaitojen osalta. Työelämän edustajat pitivät tärkeinä työelämätaitoina kommunikaatio- ja viestintätaitojen hallintaan liittyviä asioita. (Hiltunen, Hiltunen & Lievonen. 2015, 4.)

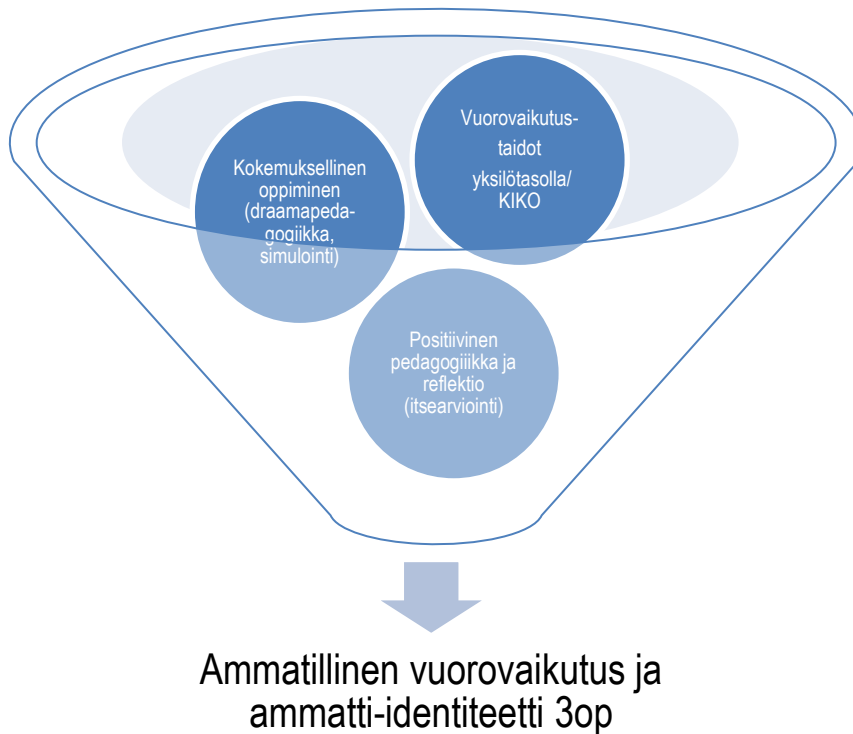
Ammatillisten vuorovaikutustaitojen merkitys osana työelämätaitoja korostuu entistä enemmän ja taitojen oppimiseen tähtäävät opinnot lunastanevat paikkansa koulutusjärjestelmissä. Kaiken kasvun ja oppimisen sanotaan tapahtuvan vuorovaikutuksessa. Hyvinvointi syntyy vuorovaikutuksessa ja kohtaamisessa. (Uusitalo-Malmivaara & Vuorinen 2018, 17.) Opintokokonaisuus ammatillisista vuorovaikutustaidoista ja ammatti-identiteetistä osana työelämätaitoja sisältyy Valmiina työelämään! (VALTE) – hankkeen tarjoamiin työikäytymisen opintoihin. Valmiina työelämään! (VALTE) on valtakunnallinen hanke, jossa kehitetään ja toteutetaan työelämän ja työhyvinvoinnin opintokokonaisuus. Kokonaisuus muodostuu erilaisista moduuleista, joita voi liittää eri koulutusohjelmiin joko erillisinä kursseina tai sisällyttäen ne jo olemassa oleviin kursseihin. Opintokokonaisuus tukee opiskelijan omaa kehitystä, voimavaroja, elämänhallintaa ja työkykyä (VALTE 2018.) Ammatillisen vuorovaikutuksen opinnot ovat suuressa roolissa tulevaisuuden työelämän asiantuntijoiden tutkinnoissa, ammattialasta riippumatta. Opinnäytetyönä kehittämämme ammatillisten vuorovaikutustaitojen ja ammatti-identiteetin opintokokonaisuus jaettiin toukokuussa 2018 Valmiina työelämään! (VALTE) -hankkeen ViLLE -oppimisjärjestelmässä. Opinnot tulevat osaksi opiskelijoiden tutkintoja ammattiopistoista, ammattikorkeakouluista ja yliopistoista valmistuville opiskelijoille. Opinnäytetyön yhteistyösopimus on tehty Oulun ammattikorkeakoulun (OAMK) kanssa. Yhteistyökumppaneita ovat olleet Valmiina työelämään! (VALTE): n paikalliset toimijat, Oulun seudun ammattiopisto (OSAO), Oulun ammattikorkeakoulu (OAMK), Oulun yliopisto ja hanke valtakunnallisesti.

2 AMMATILLISTEN VUOROVAIKUTUSTAITOJEN JA AMMATTI-IDENTITEETIN OPINTOKOKONAISSUUDEN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

Opintokokonaisuuden ammatilliset vuorovaikutustaidot ja ammatti-identiteetti osana työelämätaitoja lähtökohtana on Valmiina -työelämään! -hankkeen missio työelämätaitojen opintokokonaisuudesta, josta oppinäytetyön tuotos on osaopintokokonaisuus. Kehittämämme opintokokonaisuuden tavoitteena on saada opiskelijalle ymmärrys ammatillisesta vuorovaikutuksesta sekä ammatillisten vuorovaikutustaitojen merkityksellisyydestä osana hyvää työelämää. Opintokokonaisuuden avulla opiskelija oppii tunnistamaan ammatillisen vuorovaikutuksen perustaidot sekä tarkastelemaan omaan vuorovaikutustapaansa. Hän oppii havainnoimaan omia vahvuuksiaan ja rakentamaan ammatti-identiteettiään.

Opintokokonaisuuden perusta rakentuu kokemuksellisesta oppimisesta, reflektiosta ja positiivisesta pedagogiikasta. Simulaatioharjoitusten ja draamapedagogiikan avulla voidaan konkreettisesti harjoitella erilaisia vuorovaikutteisia työelämäntilanteita, työelämävalmiuksia- ja taitoja. Kitkaton kommunikointi - palvelutuotteen yksilötason vuorovaikutustaitojen kehittämisen koulutuskokonaisuuden myötä opintokokonaisuudessa pystytään intensiivisemmin paneutumaan työelämän sosiaalisten vuorovaikutustilanteiden kokonaisvaltaiseen ymmärtämiseen ja ammatillisten vuorovaikutustaitojen oppimiseen ja kehittämiseen. Ammatillisen vuorovaikutusosaamisen lisääntyminen ja opiskelijan ammatti -identiteetin vahvistaminen tarvitsee myös reflektiota, joka on yksi olennaisessa roolissa oleva tekijä opintokokonaisuudessa. Itsereflektointi korostuu erityisesti opiskelijan työstämässä portfolioissa, joka on opintokokonaisuuden keskiössä. Positiivisen pedagogiikan avulla opiskelija tulee entistä tietoisemmaksi omista kyvyistään, tunnistaa omat vahvuutensa ja niiden kautta hän pystyy tavoitteellisemmin lähestymään kehityskohteitaan. Positiivisella pedagogiikalla on vahva vaikutus opiskelijan itsetuntemuksen, opintokokonaisuudessa ammatti-identiteetin vahvistumiseen. Työelämän käytännöt osoittavat, että työntekijän käsitykset itsestä suhteessa työhön ja ammattiin ovat entistä tärkeämpiä. Työntekijältä vaaditaan oman osaamisensa tunnistamista, näkyväksi tekemistä ja markkinointia. (Eteläpelto & Vähäsantanen 2006, 26,43.)

KUVIO 1. Opintokokonaisuuden lähtökohdat

2.1 Työelämätaidot ammatillisten vuorovaikutustaitojen ja ammatti-identiteetin tarkastelun lähtökohtana

Työelämätaitojen esiin nostamisen ja kehittämisen tarve kumpuaa nykyajan työelämän haastavuudesta. Menestyminen ja selviytyminen nykypäivän työelämässä edellyttävät työelämätaitoja. Työelämätaidot eivät pelkästään keskity korostamaan yksilön mahdollisuuksia ja vastuuta omasta urastaan, vaan ne myös tukevat selvästi uratavoitteiden tunnistamisessa, asettamisessa ja saavuttamisessa. Työelämätaidot voidaan määritellä taidoiksi, jotka tukevat ja edistävät yhteiskuntamme työelämässä menestymistä ja hyvinvointia. Ne pitävät sisällään työntekijän työtehtävään liittyvän ammattitaidon ja osaamisen lisäksi laajemmin erilaisia työelämässä toimimiseen liittyviä taitoja. Niihin sisältyy näkemys, että työuralle asetettujen tavoitteiden saavuttaminen on harvoin kiinni pelkästään hyvästä tuurista, vaan ihmisen menestymisen ja hyvinvoinnin taustalla ovat työelämätaitojen hallinta ja panostukset niiden kehittämiseen. Työelämätaitoihin liittyy myös näkökulma, että jokainen voi oppia ja kehittää taitojaan. (Aarnikoivu, 2010. 148.) Tässä kehittämissyössä tarkastelemme ammatillisia vuorovaikutustaitoja ja ammatti-identiteettiä osana työelämätaitoja. Valmiina työelämään! (VALTE) -hankkeessa opiskelijan tulevaisuuden työelämätaitoihin kuuluvat ammatilliset vuorovaikutustaidot ja vahva ammatti-identiteetti. Tietoperustassa ja teoria-

osuuksissa käytämme rinnakkain käsitteitä työelämätaidot ja työelämävalmiudet käsitteiden vaikiintumattomuuden vuoksi.

Työelämätaitojen kärkisijoilla Sitran (2017) mukaan ovat yhdessä tekeminen, verkostoituminen ja itsetuntemus oman osaamisen tunnistamisena. Sitran asiantuntija Arola toteaa itsetuntemuksen olevan yksi onnellisuuden ja hyvinvoinnin lähteistä ja se auttaa eteenpäin myös opinto- ja urapoluilla. (Sitra 2017. Sitran selvityksiä 123. Eväitä työelämään. 4,6.) Ammatillisessa kasvussa ammatillinen vuorovaikutus ja ammatti-identiteetti kietoutuvat toisiinsa, muovautuvat yhteiseksi verkoksi, jossa kumpikin tukee toistaan. Sen vuoksi on erityisen merkityksellisestä nostaa molemmat käsitteet pääosaan opinnäytetyössämme. Viitaten Otalaan (2018), ammatilliset vuorovaikutustaidot, vuorovaikutus ja ammatti-identiteetti ovat tärkeä osa ketterää oppimista, joka nähdään keinoksi menestyä työelämän jatkuvassa muutoksessa. Vuorovaikutus ja yhteistyö ovat yksi elinikäisen oppimisen avaintaidoista, jotka Opetushallitus on linjannut ammatillisten perustutkintojen perusteisiin. Elinikäisen oppimisen avaintaitoja tarvitaan työelämän muuttuvissa olosuhteissa selviytymisessä ja niillä tarkoitetaan osaamista, jota tarvitaan jatkuvassa oppimisessa sekä tulevaisuuden ja uusien tilanteiden haltuunotossa. (Edu.fi 2018)

Ammatillisella vuorovaikutuksella on merkitys myös työhyvinvointiin, organisaation tuloksellisuuteen sekä henkilöstön ja asiakkaiden kokemaan palvelun laatuun. (KIKO –prosessikoulutus 2017.) Tulevaisuuden työpaikoilla ymmärretään työhyvinvoinnin merkitys tuottavuudelle ja työyhteisöjen menestykselle. Globaalissa ja verkostomaisessa taloudessa tarvitaan entistä enemmän syvempää yhteistyötä, vastavuoroisuutta kumppanien, asiakkaiden ja oman henkilöstön kanssa sekä hyvän yhteistyön ulottamista yhä useammalle työpaikalle. Rikastavan vuorovaikutuksen kannalta oleellista on erilaisten taustojen ja toimintakulttuurien yhteen tuominen, sillä yhteisöllinen tieto syntyy ja elää vain vuorovaikutuksessa. (Työelämän kehittämisstrategia vuoteen 2020.) Vuorovaikutus luetaan yhdeksi työyhteisötason työhyvinvoinnin osatekijäksi. Vuorovaikutuksellisten keinojen kuten kuuntelemisen ja vuorovaikutteisen johtajuuden kautta voidaan lisätä työhyvinvointia. Jokainen voi omalla toiminnallaan edistää työyhteisön vuorovaikutusta ja sitä kautta työpaikkansa työhyvinvointia. (KIKO –prosessikoulutus 2017.)

Ammatillisia vuorovaikutustaitoja tarvitaan alalla kuin alalla, koska työtä tehdään usein yhdessä toisten, erilaista taustoista tulevien ihmisten kanssa. Tästä syystä vuorovaikutustaitojen opiskelua pitäisi järjestää kaikille alasta riippumatta. Vuorovaikutus luo, muokkaa ja ylläpitää ihmisten välillä yhteistyöprosessia. Merkityksellinen vuorovaikutussuhde voi toimia ylöntekijälle oman asian-

tuntemuksen laajentajana, tiedon lähteenä, ideoinnin alustana, tuen tarjoajana ja ongelmanratkaisuun haastajana. Yhteistyöhakuisuus edellyttää useimmiten verkoston, tiimin toimijoiden, keskinäistä vuorovaikutusta. Se on siis vuorovaikutusprosessin tulosta. Yhteistyöosaamista voidaan parantaa kehittämällä vuorovaikutusosaamista. (Aira 2012,129,131,141,148.)

Työhyvinvointi kytkeytyy vahvasti ihmissuhteiden toimivuuteen ja sosiaalisilla suhteilla ja niiden laadulla on vaikutusta yksilön työhyvinvointiin. Jokaisessa työssä on erityispiirteitä työhyvinvoinnin kannalta ja niiden tunteminen on tärkeää työhyvinvoinnin kehittämisessä. (Mäkinen, Bordi, Heikkilä-Tammi, Seppänen & Laine 2014, 13,20.) Kehittämämme opintokokonaisuus ammatillista vuorovaikutustaidoista ja ammatti-identiteetistä tulee olemaan osa ammattiopintoja, jolloin opettavalla opettajalla on mahdollisuus ottaa opetukseensa oman alan erityispiirteet työhyvinvointiin ja työkäyttämiseen liittyen. Valmiina työelämään! (VALTE) - hankkeen mission mukaisesti myönteisen työkäyttämisen ja työelämään suhtautumisen myötä parantuu tulevan työelämän laatu ja luo uutta työhyvinvointikulttuuria työpaikoille.

2.2 Ammatillinen vuorovaikutus ja ammatti-identiteetti ilmiönä

Vuorovaikutus on prosessi, joka sisältää sanallista ja sanatonta viestintää ihmisten välillä. Onnistunut vuorovaikutus tuottaa tulosta. (Isotalus & Rajalahti 2017, 22, 24.) Ihmisten vuorovaikutustaidot ovat nousseet yhä merkityksellisemmäksi teemaksi työelämässä ja monialaisesti ajateltuna kukaan ei menesty yksin. Vuorovaikutus on yhä tärkeämpi vaikuttamisen keino. Verkostoituneessa yhteiskunnassa totutut valtarakenteet eivät enää päde, ja yksittäistenkin organisaatioiden valtarakenteita puretaan. Asemavalta on kääntynyt yhä enemmän asiantuntijavallaksi, jossa vuorovaikutustaidot ratkaisevat kyvyn vaikuttaa toisiin ihmisiin ja asioihin. Hyvin toimiva ammatillinen vuorovaikutus antaa lisää resursseja, kehittää ihmisiä työyhteisöineen sekä jalostaa toimintaa, vie asioita ja innovaatioita eteenpäin. (Kamensky 2015, 216.) Vuorovaikutustilanteissa toimimista voidaan kehittää myös muullakin tavalla kuin oppimalla kantapään kautta. Vuorovaikutustaitojen tietoinen opiskelu auttaa tunnistamaan erilaiset vuorovaikutustilanteet ja toimimaan niissä itseä ja toisia arvostavalla tavalla. Vuorovaikutustaitoja oppimalla voi syventää ja tukea ihmissuhteita jokapäiväisessä elämässä. Onnistunut vuorovaikutustilanne on kaikkien vuorovaikutustilanteeseen osallistuneiden panoksen ansiota, onnistuneessa tilanteessa ihmisten todetaan ymmärtävän toisiaan ja heidän sanotaan olevan ikään kuin samalla aaltopituudella (Talvio & Klemola 2017, 12-13.)

Ammatilliset vuorovaikutustaidot ovat työhön ja ammattirooliin liittyviä erityistaitoja, eivätkä ne liity ihmisen persoonallisuuden piirteisiin tai yksilön sosiaalisuuteen. Ammatillisen vuorovaikutuksen perustaidot ovat opittavissa kuten Aarnikoivu (2010) työelämätaitojen näkökulmassaan viittaa. Myöskin opintokokonaisuutemme taustalla olevan KIKO –hankkeen lähtökohtien mukaisesti jokainen voi oppia ja kehittää ammatillisia vuorovaikutustaitojaan. Tässä yhteydessä voidaan puhua vuorovaikutusosaamisesta. Ammatillisen vuorovaikutuksen sisällöt ja tavoitteet sijoittuvat tiettyyn viestintäsuhteeseen. (Isotalus & Rajalahti 2017, 28, 31, 36.) Ammatillisiin vuorovaikutustaitoihin kuuluu erityisesti ihmisen kyky erottaa tieto- ja tunnesisältö toisistaan verbaalisten viestien kuuntelemisessa. (KIKO –prosessikoulutus 2017.) Opintokokonaisuuden viitekehyksenä olevan KIKO -hankkeen yksilötason ammatillisten vuorovaikutustaitojen tutkimus- ja teoriatausta on ohjaus- ja psykoterapiatutkimuksessa. (Esim. Horvarth & Symonds, 1991; Ivey, 1971; Ivey & Ivey 2010; Okun 2008)

Tietotekniikan yleistymisen myötä on huomattu, että ihmisten välinen vuorovaikutus lisääntyy edelleen, sillä tekniikka helpottaa monin tavoin kanssakäymistä pitkien välimatkojen päässä olevien ihmisten välillä. Juuri tähän perustuen on ajateltu, että vuorovaikutustaidot kuuluvat osaksi työelämän niin sanottuja tulevaisuuden taitoja. Teknologiavälitteisellä vuorovaikutuksella voidaan järkevöittää toimintatapoja ilman, että kasvokkaisvuorovaikutuksesta täytyy luopua. Vuorovaikutustaidot ovat myös uuden perusopetuksen opetussuunnitelman kulmakiviä. (Talvio & Klemola 2017, 10-11., Aira 2012, 145.) Erilaisten tietoteknillisten kanavien kautta tapahtuva vuorovaikutus eroaa perusvuorovaikutuksesta, mutta kuuluu vuorovaikutuksen kategoriaan. Opinnäytetyösämme lähtökohtana on ollut kasvokkain tapahtuva ammatillinen vuorovaikutus ja näemme, että sen merkitys ammatillisessa osaamisessa ja ammatti-identiteetin vahvistumisessa on tärkeä yleensäkin jo työelämään siirtymisvaiheessa. Ammatillisen osaamisen markkinoiminen rekrytointivaiheessa perustuu vahvasti ammatilliseen vuorovaikutukseen ja oman ammatti-identiteetin vahvistumisen julkiasuun.

Ammatillinen kasvu ja kehitys ovat yksilön valmiuksien ja ammatillisten ominaisuuksien kehittymistä, ammatti-identiteetin muodostuminen kuuluu ammatilliseen kasvuun. Ammatti-identiteetti on ihmisen henkilökohtaisen identiteetin ja ammatin yhdistelmä, jonka perusta luodaan opiskeluvaiheessa. Se on kokemusta siitä, millainen hän on ammattinsa edustajana. Selkeän ammatti-identiteetin edellytyksiä ovat kokemus ammatissa tarvittavista tiedoista ja taidoista, kokemus työssä selviytymisestä, vastuun, omien voimavarojen ja rajoitusten tunteminen sekä oman am-

mattikunnan sääntöjen ja etiikan omaksuminen. (Laine, Salervo, Sivén & Välimäki 2012, 21-22.) Ammatti-identiteetti ei ole valmis kokonaisuus, vaan jokaisen ihmisen on luotava se itse. Sen rakentuminen on jatkuva, elinikäinen ja emotionaalisesti värittynyt prosessi, jossa persoonallinen ja ammatillinen minä kietoutuvat yhteen ja jossa identiteetti syntyy sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. (Valtonen 2015, 93-107.) Ammatti-identiteetissä ei ole siis kysymys pysyvästä olotilasta, vaan se muuttuu ja kehittyy vallitsevien olosuhteiden ja tilanteiden myötä. Luomassamme opintokokonaisuudessa annetaan opiskelijalle mahdollisuus ymmärtää ammatti-identiteettinsä sen hetkinen kehityskaari, auttaa häntä vahvistamaan sitä ja viemään eteenpäin sen kasvuprosessia. Ymmärrämme ammatti-identiteetin osana ammattilaisuutta ja asiantuntijuutta, joka ei ole sidoksissa pelkästään tutkinnon tuomaan ammattinimikkeeseen tai oppiarvoon. Ammatti-identiteetti rakentuu yksilöllisesti.

3 OPINTOKOKONAISUUDEN PEDAGOGISET JA TOIMINNALLISET RATKAISUT

3.1 Kokemuksellinen oppiminen

Kokemuksellisessa oppimisessa, kokemusoppimisessa on tarkoitus luoda tiedollisen teorian tueksi kokemus, joka yhdistää aiemmin opitun ja tuottaa uuden oppimisoivalluksen. Kokemusoppimisen prosessin alussa virittäydytään eli motivoidaan ja innostetaan osallistujat tulevaan toimintaan. Toisena vaiheena on aktiivinen kokemus, jolloin osallistujat kokeilevat aktiivista toimintaa. Tämän jälkeen osallistujille muodostuu kokonaisvaltainen kokemus, joka sisältää tekemiseen ja oman tilan hahmottamiseen liittyviä tunteita ja tuntemuksia. Kokemusta reflektoidaan havainnoimalla, havaintoja tehdään omasta ja muiden toiminnasta. (Kataja, Jaakkola & Liukkonen 2016, 31.)

Opintokokonaisuuden kokemuksellisen oppimisen näkökulma saa piirteitä kokemusoppimisen teorian perustuksen rakentajiin kuuluvien David Kolbin ja John Dewey:n ajattelun lähtökohdista. (Kolb 1984, Dewey 1916- 1938) Kolbin teoria kokemusoppimisesta sisältää kykyjä, joita opiskelijat tarvitsevat yhdistäessään kokemuksiaan ja reflektoidessaan niitä luoden käsitteitä. Käsitteistä muodostuu teoriapohja toiminnalle. Dewey yhdistää tietyllä tapaa kokemuksen ja reflektion toisiinsa käytännönläheisellä, esineellisellä elämäntoiminnan analyysillä. Dewey:lla reflektiivisen oppimisen lähtökohtana on totunnaisten toimintatapojen murtumisesta johtuvan ongelmatilanteen ratkaiseminen kokeellisen toiminnan avulla. (Miettinen 1998, 84-97.) Opintokokonaisuudessa opiskelijat harjoittelevat ammatillisia vuorovaikutustaitoja käytännössä turvallisessa ympäristössä, intensiivisessä ryhmässä rooliharjoitusten ja kehonkielentulkinnan harjoitteiden kautta. Jokainen opiskelija on murtamassa omia toimintatapojaan, jonka seurauksena ammatilliset vuorovaikutustaidot ja ammatti-identiteetti vahvistuvat reflektoinnin avulla.

Kokemuksellisessa oppimisessa oppijan kokemukset korostuvat aktiivisessa toiminnassa. Pelkkä kokemusten olemassaolo ei kuitenkaan takaa oppimista, vaan ne tulee käsitellä tietoisesti. Oppiminen on tietoinen jatkuva prosessi, joka perustuu ihmisen kokemuksiin ja niiden analyysiin. Prosessi etenee syklisesti, onnistunut oppimisprosessi tuottaa aina uutta soveltavaa tietoa ja uusia kokemuksia, joita jälleen käsitellään, reflektoidaan. Vaikka kokemukset ovat yksilöllisiä, oppimi-

sessä on keskeistä yksilön ja ympäristön välinen vuorovaikutus. Oppijoiden käsitysten pysyvyys ja/tai toiminnasta aiheutuneet muutokset syntyvät yksilön persoonallisuuden ja ulkoisten tekijöiden välisenä vuorovaikutuksena. (Verkkotutor 2002.)

3.2 Reflektio itsearviointina

Oppiminen on omakohtaiseen kokemukseen perustuva prosessi tiedon rakentamiselle. Keskeistä oppimisessa on toiminnassa saatujen kokemusten reflektointi. Kokemusten ja kokemusten reflektoinnin perustalta opittava ilmiö ymmärretään paremmin. (Hanhinen 2010,109-110.)

Reflektion taito on ammatillisen kasvun ja osaamisen edellytys. Reflektio on mielletty käyttäytymis- ja sosiaalitieteissä kognitiiviseksi ja affektiiviseksi, ihmisen mielen sisällä, hänen ajattelusaan tapahtuvaksi toiminnaksi. Toiminta on aktiivista, tietoista ja tavoitteellista ja kohdistuu kokemukseen, omaan ajatteluun ja sen perusteisiin. Reflektiossa ihminen tietoisesti kääntyy tarkastelemaan omaa ajatteluaan, ajatussisältöjään, toimintaansa, kokemustaan ja niiden perusteita. Kehittyminen ja tuloksellinen työ edellyttävät reflektiota. Reflektio voi olla itsereflektiota tai yhdessä tapahtuvaa, yhteisen toiminnan reflektointia. Ammatillisissa yhteyksissä sen tavoite on kuitenkin aina sama; toiminnan kehittäminen tarkoituksenmukaisemmaksi. (Karjalainen 2015, 62-75.)

Reflektio edellyttää uskallusta oman itsen tarkasteluun ja monitahoisten tuntemuksien kohtaamiseen. Mälkki toteaa artikkelissaan Reflektiot ja emootiot, että mukavuusalueemme reunoilla ilmaantuvat reunatuntemukset eli kokemamme epämukavat, kyseenalaisetkin emootiot, voidaan nähdä reflektion siemeninä ja lähtökohtina. Reunatuntemukset antavat konkreettisen lähtökohdan reflektiolle laittaen ihmiset suhtautumaan näihin epämukaviinkin tuntemuksiin luonnollisina ja ymmärrettävinä kokemuksina. (Mälkki 2011, 152-153.) Reflektioihin tarvitaan kosketus epämukavuusalueelle, joka synnyttää moninaisia tunteita. Turvallinen oppimisympäristö antaa opiskelijoille mahdollisuuden kokeilla rajojaan ammatillisen vuorovaikutuksen ja ammatti-identiteetin suhteen ja työstää kokemuksista esiin nousseita tuntemuksia yksin ja yhdessä toisten kanssa. Kokemusten ja emootioiden kautta syntyy reflektiota. Oppimisen keskeinen lähtökohta ovat siis kokemukset. Jotta oppija tulee tietoiseksi oppimisen ja kasvamisen tarpeistaan, on tärkeä testata ymmärrystä itsestä ja tavastaan toimia. Keskeistä oppimaan oppimisessa on metakognition rooli, joka on yksilön tietoa omasta tietämisestään sekä kykyä tarkastella oppimaansa että arvioida sitä. Tietoi-

suuden kehittymisellä myös oma identiteetti rakentuu. (Pesonen & Aarto-Pesonen 2017, 628, 629, 632.)

3.3 Positiivinen pedagogiikka

Yhdeksi keskeiseksi pedagogiseksi ratkaisuksi nostimme positiivisen pedagogiikan. Perustelut valinnalle pohjautuvat tutkimuksiin, keskusteluihin asiantuntijoiden kanssa sekä asiantuntijuteemme. Tutkimuksia positiivisesta pedagogiikasta on vielä vähän ja tutkimusympäristöt sijoittuvat enimmäkseen varhaiskasvatukseen ja perusopetuksen alaluokille. Avolan (2017) tutkielman mukaan positiivisen pedagogiikan aihealueista on löydettävissä yhtäläisyyksiä perusopetuksen opetussuunnitelmaan 2014. Selkeimmin yhtäläisyyksiä löytyy POPS 2014 kanssa muun muassa vuorovaikutuksen ja positiivisen koulun sisältöalueissa, joihin sisältyy esimerkiksi vahvuuksien tunnistaminen. Tämän näkökulman perusteella voidaan todeta, että olisi suositeltavaa linkittää positiivisen pedagogiikan aihealueita myös ylempien koulutusasteiden oppimissisältöihin. Positiivisella pedagogiikalla on havaittu olevan vaikutusta myös oppijoiden hyvinvointiin. (Esim. Tikkanen 2017) Positiivinen pedagogiikka näkyy tällä hetkellä vahvana suomalaisen koulutuksen toimintakulttuurissa.

Positiivisen pedagogiikan tavoitteena on tuoda jokainen yhä enemmän tietoiseksi omista kyvyistään. Positiivisella pedagogiikalla on tärkeä rooli työelämässä, jossa yksilön on olennaista tunnistaa omat rajansa esimerkiksi työhyvinvointinsa suhteen. Ammatillisten vuorovaikutustaitojen ja ammatti-identiteetin opintokokonaisuuden kautta autamme opiskelijoita tavoittamaan oman potentiaalinsa perustuen todellisiin havaintoihin. Opiskelijan osatessa lähestyä työelämän hankalia, vaikeitakin haasteita positiivisesti kääntäen ongelmat tavoitteiksi, hän oppii ratkaisemaan ongelmiaan luovasti ja intensiivisesti. Positiivisessa pedagogiikassa pyritään löytämään ihmisen vahvuudet ja sitä kautta vahvistamaan hänen itsetuntoaan ja itsetuntemustaan. Tämä liittyy merkittäväällä tavalla ammatti-identiteetin rakentumiseen. Positiivisen pedagogiikan avulla pyrimme mahdollistamaan opiskelijan ihmisenä kasvamisen. Haluamme opintokokonaisuutemme olevan ihmisenä kasvun aarreaitta, josta ammennetaan kokonaisvaltaiseen yksilön kukoistukseen. Kannustava palaute ja omien luontevahvuuksien löytäminen avaavat myönteisiä kehityskulkuja pitkälle tulevaisuuteen. (Uusitalo-Malmivaara & Vuorinen 2016, 10.) Positiivinen lähestyminen ammatillisiin vuorovaikutustilanteisiin auttaa ihmistä selviytymään tilanteista paremmin ja tuomaan onnis-

tumisen kokemuksia. Positiivisuuden kautta ihminen uskaltaa rohkeammin tarttua epä mukavuus-alueella oleviin kasvuvahvuksiinsa.

3.4 Oppimateriaalin laatimisen ja menetelmien pedagogiset perustelut sekä verkko-oppimateriaalin perusta

Oppimateriaalilla on keskeinen osa opettamis- ja oppimisprosessissa. Opetustyöhön kuuluu opetuksen suunnittelu ja Hiidenmaan mukaan opettaja voi kohtuullisen vapaasti valita oppimateriaalin. Oppimateriaalin tarkoituksena on toimia välineenä oppimisen auttamiseksi. Digitaalisessa muodossa oleva PowerPoint-materiaali on osa oppimisympäristöä ja materiaalin etu on sen työs-
tettävyys. (Hiidenmaa, 2008. 2, 3, 21.)

Verkko-oppimateriaalin pedagogisella laadulla tarkoitetaan laatukriteeristön mukaan sitä, että oppimateriaali soveltuu opetus- ja opiskelukäyttöön, tukee opetusta ja oppimista ja tarjoaa pedagogista lisäarvoa. Keskeisiä tuettavia pedagogisia piirteitä ovat erityisesti mm. oppimisen yhteisöllisyys ja työskentely yhteisen kohteen parissa sekä oppimistehtävien haasteellisuus, avoimuus ja autenttisuus eli merkityksellisyys ja aitous oppijan kokemusten kannalta. Verkko-oppimateriaalin laatuun vaikuttavat pohjimmiltaan samat tekijät kuin muunkin oppimateriaalin laatuun. Sisällön tarkoituksenmukaisen rajauksen, kohderyhmän tuntemuksen, sisällöntuottajien asiantuntemuksen, didaktisen lähestymistavan, oppimiskäsityksen, viestinnän ja ilmaisun hallinnan lisäksi verkko-oppimateriaalin ominaispiirteitä ovat päivitettävyys, vuorovaikutteisuus ja yhteisöllisyys. Verkko mahdollistaa materiaalin entistä laajemman käytön ja aineistoja voidaan nyt tuottaa verkkoon myös muiden käyttöön. Pedagogista laatua on se, että oppimateriaali on sovellettavissa tavanomaisessa opetus- ja opiskelutilanteessa. (Opetushallitus 2006, 9-10, 14, 19.)

Digitaalisten oppimateriaalien keskeisenä tarkoituksena on oppimisen ja opetuksen tapojen monipuolistaminen sekä opetuksen yksilöllistäminen (Kaisla, Lappi & Kankaanranta 2015, 55). Sakomaan mukaan opettajan näkökulmasta tärkeä ominaisuus on myös digitaalisen oppimateriaalin muokattavuus. Opettaja voi painottaa haluamiaan tehtäviä, osan voi piilottaa ja järjestystä voi muuttaa. Digitaalisessa ympäristössäkään kaiken ei tarvitse olla nopeaa ja helppoa ja oppilaille pitäisi pystyä tarjoamaan sopivan haastavia tehtäviä, jotka pakottaisivat näkemään vaivaa, mutta toisaalta tarjoaisivat myöhemmin palkitsevan tunteen itsensä ylittämistä. (Sakomaa 2015, 111-118.)

Vuorovaikutustutkimuksesta on tehty havaintoja, jotka tukevat luomamme opintokokonaisuuden opetusmetodeja ja oppimateriaalin valintaa. Esimerkiksi lääkäreiden vuorovaikutusta tutkittaessa huomattiin eniten opiskelusta hyötyvät niiden, jotka alun perin tietävät vähiten vuorovaikutustaidoista. Tutkimuksessa kävi ilmi, että keskeiset potilastyössä tarvittavat vuorovaikutustaidot opitaan suhteellisen nopeasti. Todetaankin, että tunne- ja vuorovaikutustaidot eivät ole synnynnäinen lahja, vaan opittavissa oleva taito. Tutkijat ovat kuitenkin painottaneet, että ko. kurssiin tulisi sisältyä harjoittelua, jotta taitojen soveltaminen onnistuisi. Tämän vuoksi opintokokonaisuutemme sisältää toiminnallisia harjoituksia lähiopetuksessa. Merkityksellistä oli myös tutkimustulos, jonka mukaan vuorovaikutustaidot unohtuvat, ellei niihin aika ajoin palata. (Brown & Bylund .2008) Ollisikin ensiarvoinen tärkeää, että koulutuksen ja työelämän kentällä ymmärrettäisiin asian vaikuttavuus pitkällä aikajänteellä ajateltuna.

3.5 Valmiina työelämään! (VALTE) – hanke toiminnallisena lähtökohtana

Opinnäytetyömme opintokokonaisuus on osa Valmiina työelämään! (VALTE) – hanketta. Valmiina työelämään! (VALTE) - hanke on valtakunnallinen usean oppilaitoksen yhteinen ESR-rahoitteinen kehittämishanke vuosille 2015 -2018. Hankkeessa kehitetään koulutusmateriaalia opiskelijoiden työelämätaitoihin ja tarjotaan välineitä työhyvinvoinnin ylläpitämiseen. Pedagogisina asiantuntijoina koimme omaavamme valmiudet opintokokonaisuuden suunnitteluun. Asiantuntijaosaamisemme rakentuu substanssiedosta, työelämäosaamisesta ja ammatillisen opettajan pedagogisesta pätevyydestä.

Valmiina työelämään! (VALTE) – hankkeessa syntyy usean oppilaitoksen yhteisponnistuksena alasta riippumattomia työelämävalmiuksien ja työkäyttämisen opintoja. Työelämätaitojen ja työhyvinvoinnin opintokokonaisuus auttaa opiskelijoita ymmärtämään työhyvinvoinnin kokonaisuuden. Henkilöstön ja johdon hyvien työelämävalmiuksien todetaan parantavan työelämän laatua ja luovan uutta työhyvinvointikulttuuria työpaikoille. Oulun ammattikorkeakoulun näkökulma hankkeessa on hyvinvointia ja tuloksellisuutta edistävän työkäyttämisen sekä itsereflektiivisten taitojen kehittäminen. (Oamk. Valmiina työelämään. 2018.) Opinnot tulevat VALTE -hankkeen kautta osaksi opiskelijoiden tutkintoja ammattiopistoista, ammattikorkeakouluista ja yliopistoista valmistuville opiskelijoille.

Valmiina työelämään! (VALTE)- hanke käyttää ViLLE-oppimisjärjestelmää, jossa ammatillisten vuorovaikutustaitojen ja ammatti-identiteetin osana työelämätaitoja opintokokonaisuuden oppimateriaali on jaettu. ViLLE-oppimisjärjestelmä on yhteisöllinen oppimisympäristö, joka vaatii kirjautumisen, vaikka on kaikille avoin ympäristö. ViLLE on Turun yliopiston Informaatioteknologian laitoksella kehitetty oppimisjärjestelmä. Oppimisjärjestelmäympäristön avulla opettajat voivat joko itse luoda tehtäviä tai hyödyntää muiden opettajien tekemiä tehtäviä. ViLLE voi olla osa monenlaisia oppimisympäristöjä tai se itsessään voi muodostaa sellaisen, esimerkiksi etäopetuksessa. Yleisille tehtävätyypeille on luonteenomaista, että opettajat suunnittelevat tehtävät alusta loppuun haluamansalaisiksi. Opiskelijoille ViLLE näyttäytyy ympäristönä, jossa automaattisesti arvioitavia tehtäviä voi ratkaista omassa tahdissaan paikasta riippumatta. Lisäksi ViLLE:n avulla voidaan rekisteröidä muita kurssisuorituksia, mukaan lukien luentoläsnäolot, harjoitustyöt ja oppimispäiväkirjat. (ViLLE-käyttöönotto-esite. 2017.)

3.6 Kitkaton kommunikointi (KIKO); yksilötason vuorovaikutustaitojen kehittämisen koulutuskokonaisuus opinnäytetyön opintokokonaisuuden viitekehyksessä

Opintokokonaisuudessa käytimme viitekehyksessä Kitkaton kommunikointi eli KIKO-hankkeen yksilötason ammatillisten vuorovaikutustaitojen kehittämisen metodologiaa. Oulun yliopiston Tuotantotalouden tutkimusryhmä ja Kasvatustieteiden ja opettajankoulutuksen yksikkö toteuttivat 2013–2014 välisenä aikana Kitkaton kommunikointi / KIKO-hankkeen, jonka tarkoituksena oli suomalaisten tuotanto- ja suunnitteluorganisaatioiden vuorovaikutuskulttuurin kehittäminen. Kitkaton kommunikointi –hankkeessa vuorovaikutusta tutkittiin ja kehitettiin kuudessa eri kohdeyrityksessä niin yksilö-, työyhteisö- kuin organisaatiotasoilla. Vuorovaikutuksen tutkimisen, kehittämisen ja tehostamisen menetelminä käytettiin konsultatiivista työtettä, etnografiaa ja osallistuvaa suunnittelua. Hankkeessa tutkittiin ja kehitettiin kohdeorganisaatioiden yksilö- ja työyhteisötason vuorovaikutusta sekä etsittiin uusia tapoja kehitettyjen vuorovaikutuskäytäntöjen saattamiseksi koko organisaation käyttöön. Koko hankkeen tuloksina saatiin uutta tietoa alan organisaatioiden vuorovaikutuksesta ja sen kehittämisestä sekä toimintamalleja hyvien käytäntöjen levittämiseen. (Filppa & Soini 2014)

KIKO -hankkeen vaikuttavuus näkyi siihen osallistuvissa yrityksissä monella eri tasolla ja tavalla. Yksilötasolla vuorovaikutuskoulutukseen osallistuneiden henkilöiden vuorovaikutustaidot kehittyivät, ja projektin vaikutukset ilmenivät koulutukseen osallistuneiden tiimityön tasolla uusina vuoro-

vaikutuksen toimintatapoina, jotka lisäsivät toiminnan systemaattisuutta ja henkilökunnan osallistumista. (Filppa & Soini 2014) KIKO -tutkimuksen tavoitteina oli kehittää case -yritysten esimiesten ja työntekijöiden vuorovaikutustaitoja, tutkia kommunikointia ja löytää ne osatekijät, jotka edistävät tai heikentävät aiottua vuorovaikutusta ja toimintaa. Tavoitteena oli myös tunnistaa vuorovaikutuksen haasteet, luoda uusia ratkaisuja ja toimintatapamalleja sekä muodostaa innovatiivinen lähestymistapa yksilöllisen ja organisatorisen kommunikoinnin kehittämiseksi. (Väyrynen, Kisko, Filppa & Väänänen 2014, 8-25.)

Kitkaton kommunikointi (KIKO) – palvelutuote on prosessinomainen ja systemaattinen tapa kehittää organisaatioiden vuorovaikutusta ja viestintää. KIKO-prosessissa yksilötasoisien vuorovaikutustaitojen kehittymisen myötä ammatillinen vuorovaikutus kehittyy, jonka kautta ammattidentiteetti jäsentyy. Niiden nähdään myös tukevan ammatillista osaamista ja kehittävän valmiuksia ongelmanratkaisuun ja tehokkaaseen tiimityöskentelyyn. KIKO-palvelutuotteessa yksilötasoisien vuorovaikutustaitojen kehittämisen koulutuskokonaisuus sisältää kolme tuotemoduulia, jossa tavoitteena on tehdä työpaikan vuorovaikutussuhteita toimivammiksi kehittämällä yksilöllisiä vuorovaikutustaitoja. Moduuli 1 sisältää kaksi teemapakettia: Vuorovaikutustilanteiden ohjaaminen ja johtaminen ja teemapaketin ”Vuorovaikutteinen johtajuus”. Moduuli 2 sisältää teemapaketit ”Ammatilliset vuorovaikutustaidot” ja ”Henkilökohtaisen vuorovaikutustyylin kehittäminen”. Moduuli 3 sisältää yhden teemapaketin ”Ammatilliset vuorovaikutustaidot ammattiroolin ja työhyvinvoinnin osana”. (KIKO-prosessikoulutus 3.3.2017, Kitkaton kommunikointi on avainasemassa organisaation toiminnassa! 2016, 3, 4, 12.)

4 KEHITTÄMISTYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET

Kehittämistyömme tarkoituksena on laatia opintokokonaisuus ammatillisesta vuorovaikutuksesta ja ammatti-identiteetistä osana työelämätaitoja. Tavoite on kehittää opintokokonaisuus, joka vahvistaa opiskelijoiden ammatillista vuorovaikutusosaamista ja ammatti-identiteettiä työelämää varten.

Opinnäytetyömme on kehittämistyö, jonka opintokokonaisuuden tavoitteena on olla merkityksellinen ja hyödyllinen käytännön opetus- ja koulutustyössä eri koulutusasteilla. Opintokokonaisuudella ja koko opinnäytetyöprosessilla on selkeä yhteys työelämään sekä aiheina ammatillinen vuorovaikutus ja ammatti-identiteetti ovat ajankohtaisia.

4.1 Kehittämistyön verkostoyhteistyötahot rooleineen

Opinnäytetyön pääyhteistyökumppaneita olivat Valmiina työelämään! (VALTE)-hankkeen paikalliset toimijat Oulun ammattikorkeakoulu (OAMK), Oulun Yliopisto ja Oulun seudun ammattiopisto (OSAO). Valmiina työelämään! (VALTE) - hankkeen edustajat toimivat osaltaan opinnäytetyössä laaditun opintokokonaisuuden ohjausryhmänä. Hankevastaava, professori Värynen Oulun yliopistolta ja tutkija, tohtorikoulutettava, tuotantotalouden työelämävalmiuksien opettaja Lindholm ovat olleet ensiarvoisen tärkeässä ja innostavassa roolissa opinnäytetyön kehittämisprosessissa. Opinnäytetyön ohjaajan lisäksi saimme heiltä henkilökohtaista konsultaatiota ja asianmukaista arviointia opintokokonaisuuden työstämisprosessissa. Valmiina työelämään! (VALTE) – hankepalavereissa verkostoyhteistyö laajeni myös muihin paikallisiin edustajiin kuten esimerkiksi Oulun ammattikorkeakoulun opiskelijakunnan, OSAKO:n edustajiin. Valmiina työelämään! (VALTE) – hanke valtakunnallisesti tarjosi yhteistyöalustan Turun yliopiston ViLLE -oppimisympäristön muodossa sekä Skype-yhteistyöpalavereita.

Opinnäytetyön perustan kannalta tärkeä yhteistyö kohdistuu Kitkaton kommunikointi, KIKO – hankkeeseen edustajineen, joista yksi oli Ahaa Vision Oy. Ahaa Vision Oy on työelämän kehittämisyriitys, joka tuotteisti KIKO-prosessin palvelutuotteeksi. KIKO – hankkeen ja Ahaa Vision Oy:n työntekijöiden konsultoinnin ja koulutuksen avulla tietotaito yksilötason ammatillisista vuorovaikutustaidoista sai tarvittavan pohjustuksen. Heille teimme opintokokonaisuuden näkyväksi ennen

pilotointia. Oulun yliopiston tuotantotalouden yksikön pilotoinnista saamamme palautteen avulla arvioimme opintokokonaisuutta kokonaisuudessaan. Valmiina työelämään! (VALTE):n hankeryhmän jäsen, tuotantotalouden työelämävalmiuksien opettaja Lindholm on opiskelijoineen mahdollistanut opinnäytetyömme opintokokonaisuuden kokonaisvaltaisen arvioinnin pilotointinsa pohjalta.

5 KEHITTÄMISPROSESSIN KUVAUS KONTAKTIPISTEINEEN JA KEHITTÄMISSYKLEINEEN

Opinnäytetyössämme pääpaino on kehittämistyössä. Tutkimuksellisen kehittämisen yhtenä peruslähtökohtana on uudenlainen tietokäsitys, jossa on siirrytty luotettavan tiedon tavoittelusta kohti käyttökelpoisemman tiedon tuottamista mm. opetusta edistävään tietoon. (Toikko & Rantanen 2009, 21-22, 155.) Tutkimuksen ja kehittämistoiminnan risteyspaikkaa voidaan lähestyä sekä kehittämistoiminnan että tutkimuksen suunnalta. Kehittämistutkimukselle ei voida esittää yksiselitteistä määritelmää, mutta se on muotoutunut halusta kehittää opetustilanteita tarpeiden mukaisesti. Ominaista on, että arvioinnin ja kehittämisen yhteydessä hyödynnetään sidosryhmien asiantuntijuutta. Kehittämistutkimuksessa tehdään teoriaan pohjautuvaa kehittämistä, joka arvioidaan ja iteroidaan kohti parempaa lopputulosta. Tavoite on kehittää opetusta. Pernaan artikkelissa todetaan yhdeksi kehittämistutkimuksen piirteeksi kehittämisen johtavan käytettävään tuotokseen ja tämä piirre ohjasi opinnäytetyötämme. (Perna 2013, 11-14, 21, 24.) Kehittämistyömme pohjautui aikaisempiin tutkimuksiin, kuten Hiltusen ym. opinnäytetyöhön Työelämätaitajat ja Kitkaton kommunikointi – hankkeen yksilötason vuorovaikutustaitojen tutkimukseen. Työelämätaitajat – valmiuksia työelämään opinnäytetyössä suositeltiin työelämätaitojen käsittelemistä opiskelun aikana. Opiskelijat suosittelivat menetelmiksi toiminnallisia ja opiskelijan omaa aktiivisuutta korostavia menetelmiä. (Hiltunen, Hiltunen & Lievonen. 2015, 4.)

Perna toteaa, viitaten kehittämistutkimuksen teoreettiseen taustaan, että oikeastaan kehittämistutkimuksessa on kysymys innovaatioiden tutkimuspohjaisesta kehittämisestä. Innovaatiot syntyvät oikeassa elämässä, oikeiden ihmisten tarpeista (Perna 2013, 24.) Innovaatioita voidaan lähestyä monesta näkökulmasta, tässä opinnäytetyössämme kiinnostuksemme kohteena oli halu luoda innovaatio itse, uusi tuote, opintokokonaisuus. Luomamme opintokokonaisuus voidaan lukea innovaatioksi ottamalla se käyttöön kolmella eri koulutusasteella oppilaitosten opetussuunnitelmien sisällä. Uutta on se, että sama opintokokonaisuus on käytössä eri koulutusasteilla. Innovaatioitahan pyritään siirtämään suurempaan mittakaavaan tavoitellen laajempaa käyttäjäkuntaa. Käyttöönotto sekä ammatillisissa oppilaitoksissa että korkeakoulujärjestelmässä poikkeaa tavanomaisesta opintotarjonnasta, joka on perinteisesti suunniteltu tietylle koulutustasolle tietylle alalle.

Kehittämistyömme alkoi ideoinnista ja päättyi monien ideoiden kehittelyvaiheiden kautta ratkaisuun, sen toteutukseen, arviointiin ja uudelleen kehittämiseen. Siinä korostuivat toiminnallisuus, parannusten hakeminen asiointiloihin ja ideoiden ja ratkaisuiden toteutettavuuden varmistaminen tutkimuksen keinoin. Tulosten hyödyllisyys kytkeytyy vahvasti niiden siirtämiseen käytäntöön ja kehitettyjen ideoiden toteutukseen eli implementointiin. Opinnäytetyön ja opintokokonaisuuden esittäminen eri vaiheissa ja eri kohderyhmille veivät kehitystyötä askel askeleelta eteenpäin. Tutkimuksellinen kehittämistyö on ihmisten välistä vuorovaikusta, kysymysten muotoilua ja tutkimusta, tiedon tuottamista, uusien yhteistyösuhteiden rakentamista, muutoksen hakemista ja ohjaamista, liikkumista tuntemattomalla alueella, epävarmuuden kohtaamista sekä yllättävien haasteiden käsittelyä. Innovaatioprosessiimme kuuluu tuotekehityksen lisäksi oikeanlaisen yhteistyöverkoston luominen. Kehittämisen tueksi kerättiin tietoa systemaattisesti sekä käytännöstä että teoriasta ja innovaatioprosessiimme kuului tuotekehityksen lisäksi oikeanlaisen yhteistyöverkoston luominen. (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti. 2014, 18, 20, 82-87.)

5.1 Kehittämistyön prosessi

Kehittämistoiminta täsmentyy prosessin aikana. Spiraalimallissa kehittämistoiminnan tulokset asetetaan aina uudestaan ja uudestaan arvioitavaksi, joten kehittämistoiminta on jatkuva prosessi. Spiraalimallin mukainen kehittäminen edellyttää pitkäjänteistä prosessia ja uudet kehät täydentävät aina edellisiä. (Toikko & Rantanen 2009, 66-67.) Opinnäytetyöprosessimme rakentuu hanketöihin sitoutumisesta, verkostoyhteistyöstä, opintokokonaisuuden luomisprosessin kontaktipisteistä sekä opintokokonaisuuden pilotoinnista ja arvioinnista opinnäytetyöraportin lisäksi. (Kts. kuvio 2.)

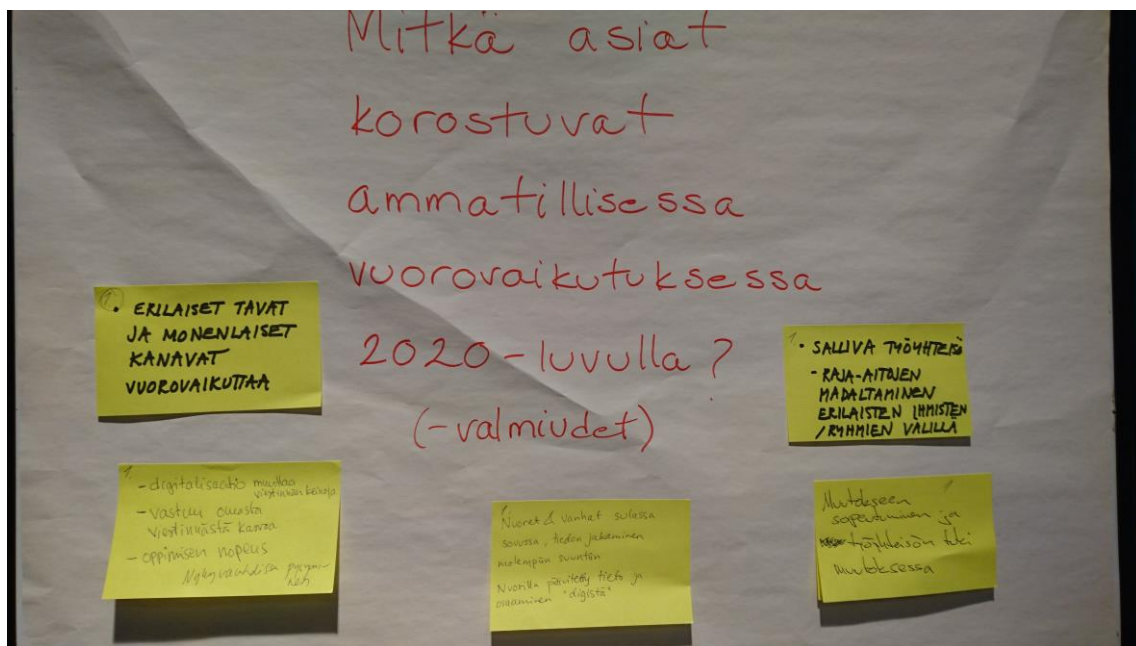
KUVIO 2. Kehittämistyön prosessi

Syksyllä 2016 saimme YAMK-opintojemme kautta tiedon Valmiina työelämään! (VALTE)- hankkeesta ja liityimme toimijoiksi alueverkostoon. Hankkeen tuloksina oli tarkoitus syntyä työelämävalmiuksien opintokokonaisuuksia ja hankkeella oli jo valmiita aiheaihoita. Osallistuimme intensiivisesti hankepalaverihin marras- joulukuussa saadaksemme ymmärryksen hankkeen tavoitteista ja muodostaaksemme kokonais kuvan roolistamme ja tehtävistämme hankkeessa. Halusimme myös tutustua hankkeen yhteistyöverkostoon mahdollisimman laaja-alaisesti.

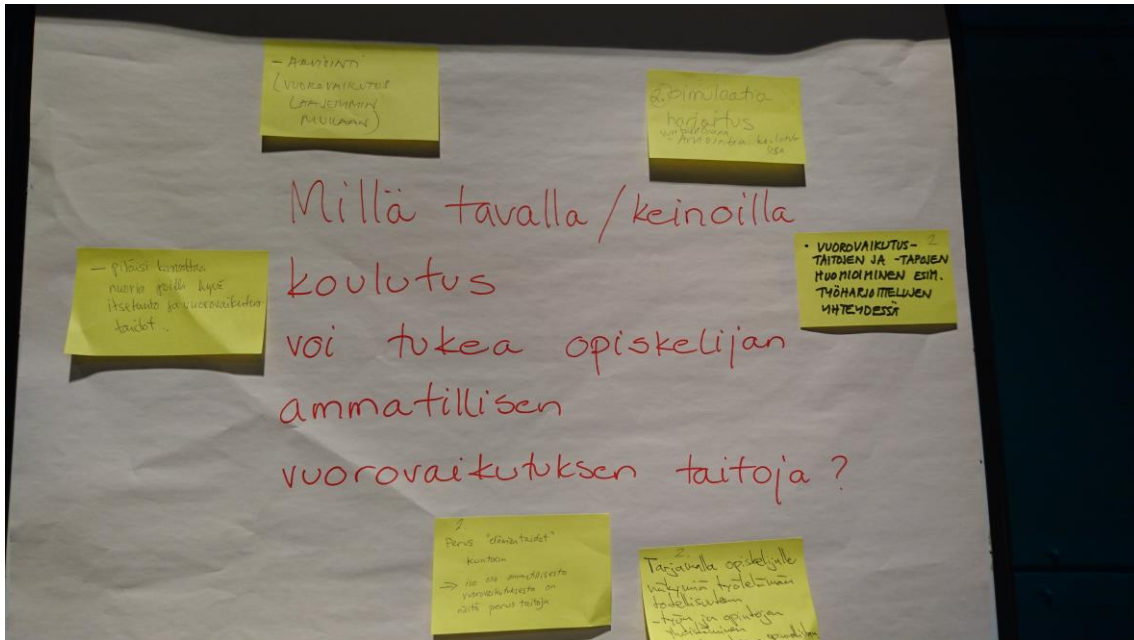
Saimme mahdollisuuden olla suunnittelu- ja toteutusvastuussa Valmiina työelämään! (VALTE) -seminaarin työpajassa 30.11.2016 Oulun yliopistolla. Tilaisuuden tavoite oli kuulla ideoita ja pohdita työuraansa pian aloittavien ammattilaisten työelämä- ja työyhteisövalmiuksien edistämistä. Työstimme työpajaa yhteistyökumppanimme Oulun yliopiston M.A.Ed.psych Kiema-Junesin kanssa. Hän kertoi Kitkaton kommunikointi (KIKO) -hankkeesta, mikä innosti meitä tarttumaan aiheeseen ja tavoittelemaan KIKO:n jo kehittelemää yksilötason ammatillisen vuorovaikutuksen menetelmää opintokokonaisuutemme viitekehyskeksi. Yhteistyömme Oulun yliopiston Kiema-Junesin kanssa sisälsi yhteisen Ammatillinen vuorovaikutus 2020 –luvulla- työpajan fasilitaatto-

reina toimimisen lisäksi opinnäytetyönsuunnittelupalavereja KIKO-hankkeeseen liittyen videoneuvotteluna sekä konsultointipalaverina.

Työpajassa hankimme ymmärrystä ilmiöstä osallistavalla työpajamenetelmällä. Seminaarissa osallistujia oli mm. OAMK:sta, Oulun yliopistolta, OSAO:lta, Oulun aikuiskoulutuskeskuksesta, eri kaupungeista/kuntayhtymistä, työmarkkinajärjestöistä, ammattiliitoista ja eri yrityksistä. Työpajan osallistujien anonymiteetin suojaamiseksi heitä ei mainita nimin eikä organisaatitiedoin. Työpajassa kysymykset olivat nähtävillä, jokaisella oli mahdollisuus ilmaista näkemyksensä keskustellen ja/tai kirjallisesti. Me opinnäytetyöntekijät olimme fasilitaattoreita ja ohjasimme toiminnan etenemistä suunniteltujen kysymysten ja seminaariohjelman mukaisesti. Työpajassa tutkimusteemoina olivat 1. Mitkä asiat korostuvat ammatillisessa vuorovaikutuksessa 2020-luvulla? Mitä valmiuksia niihin tarvitaan? 2. Millä tavalla/ millä keinoilla koulutus voi tukea opiskelijan ammatillisen vuorovaikutuksen taitoja? 3. Miten työelämä (+ muut instanssit) voivat tukea opiskelijan ammatillisen vuorovaikutuksen tietoja ja taitoja?

KUVA 1. Työpaja: Ammatillinen vuorovaikutus 2020-luvulla Valmiina työelämään! (VALTE)-seminaarissa

KUVA 2. Työpaja: Ammatillinen vuorovaikutus 2020-luvulla Valmiina työelämään! (VALTE)-seminaarissa

Aiheen ajankohtaisuus ja tärkeys tuli esille työpajan osallistujien keskustelussa. He näkivät ammatillisen vuorovaikutuksen olevan yksi olennainen tekijä tulevaisuuden ammattiosaamisessa. Yleisessä keskustelussa nousi esille kokemukset eri alojen ammattilaisten vuorovaikutuksen vähäisistä tai puutteellisista taidoista. Ammatillisia vuorovaikutustaitoja on siis tarve opettaa ja oppia selkeinä omina opintoina, ei piilo-opetussuunnitelmana tai pelkästään jonkin taidon rinnakkaistuotteena. Vuorovaikutustaitojen oppiminen tuli olemaan kehittämistyömme perusta. Valmiina työelämään! (VALTE) -seminaarin vuorovaikutteinen työpajamme vahvisti ajatusta kehittää opintokokonaisuus työelämävalmiuksiin ammatillisesta vuorovaikutuksesta ja ammatti-identiteetin vahvistamisesta.

Opintokokonaisuutemme perustavanlaatuisen ideariin lähti etenemään työpajamme ja Oulun yliopiston yhteistyön seurauksena. Saimme suunnitella opintokokonaisuutta aiheaihion pohjalta vapaan ammatillisesti. Kävimme säännöllisesti hankepalavereissa keskustelemassa opintokokonaisuutemme tarkoituksesta ja kuulemassa hankkeen etenemisestä. Kiema- Junesin lisäkonsultointi yksilötason ammatillisten vuorovaikutustaitojen osalta täsmensi entisestään opintokokonaisuutemme tavoitteita ja saimme Oulun Yliopiston Valmiina työelämään! (VALTE):n hankevastaava Väyryseltä hyvin kannustavaa kiinnostusta työtämme kohtaan.

Opinnäytetyön opintokokonaisuudessa sovelletaan KIKO:n yksilötasoa, joka pohjautuu Oulun Yliopiston keräämään tutkimus- ja kokemusaineistoon ammatillisten vuorovaikutustaitojen kehittämisestä. Verkostoyhteistyön myötä saimme tiedon osallistumismahdollisuudesta KIKO-koulutukseen ja opinnäytetyön tekijä Tiri osallistui maaliskuussa 2017 Oulun yliopistolla Ahaa Vision Oy:n kanssa yhteistyössä toteutettuun KIKO-sertifiointikoulutukseen, josta päteväytyi KIKO-konsultiksi. Koulutuspäivien ja materiaalin jälkeen syntyi syvällisempi ymmärrys ammatillisten vuorovaikutustaitojen merkityksestä työelämässä ja oivalluksia ammatillisten vuorovaikutustaitojen kouluttamiseen ja opiskelijan ammatti-identiteetin vahvistamiseen. Jokainen voi oppia perustaidot, ne eivät liity ihmisen persoonallisuuden piirteisiin tai yksilön sosiaalisuuteen ja ovat tärkeä osa ammatillista osaamista.

Tutkimussuunnitelma valmistui huhtikuun alkupuolella 2017. Tutkimussuunnitelman loppuun työstämisen jälkeen työskentelyssämme tuli prosessoinnin vaihe, jonka aikana arvioimme siihen asti työstettyä kokonaisuutena ja mietimme opinnäytetyömme tulevia prosessivaiheita. Kehittämistyössä on oleellista välillä pysähtyä arvioimaan tuotostaan sisällöltään; tarkentamaan ydinasioita, jäsentämään ja nivomaan yhteen olemassa olevaa ja ympäristöstä tullutta sekä saatua tietoa. Tavoitteisiin ja tehtäviin tulee palata yhä uudelleen ja fokusoida kehittämistyön päämäärä. Reflektoimme opinnäytetyömme vaihe vaiheelta, alkulähtökohdista työstettyyn asiakokonaisuuteen. Suuntaviivoja tuli selkeyttää entisestään ja opintokokonaisuutemme perustan tuli pysyä tukevana ja perusteltuna, jotta se lopullisessa muodossaan palvelisi mahdollisimman hyvin kaikilla koulutusasteilla. Mm. Työelämätaijat -opinnäytetyöstä nousseet ammatillisen vuorovaikutuskoulutuksen merkitykselliset seikat, KIKO-materiaali sekä Valmiina työelämään! (VALTE)-seminaarin työpajan asiakokonaisuudet koostimme entistä tiiviimmiksi.

Opintokokonaisuuteen keskittynyt työstämisvaihe ajoittuu ajalle kesäkuu–syyskuun alku 2017. Tuolloin suunnittelimme ja loimme koulutuksen sisällön tuntijakoineen. Pohdimme tarkkaan lähiopetuksen ja verkko-opetuksen suhdetta ja niiden vaikutusta ammatillisten vuorovaikutustaitojen kehittämiseen. Lähiopetustunnit ovat merkittävässä roolissa vuorovaikutuskoulutuksessa, sillä ilman konkreettista vuorovaikutusta ei saa oikeanlaista kokemusta asiasta. Tämän vuoksi kokemuksellinen oppiminen on yksi opinnäytetyömme tietoperustan käsitteistä. Jotta opiskelija pystyy erottamaan tieto- ja tunnesisällön toisistaan, hänen tulee konkreettisesti harjoitella vuorovaikutustilanteita palautteineen ja on oltava aikaa reflektoida oppimistaan, taitojaan ja omaa perustaansa. Opinnäytetyöprosessin yhtenä valintanamme oli tutustua sekä esittelyssä että käyttäjinä ViLLE-oppimisjärjestelmään, jossa opintokokonaisuutemme materiaaleineen julkaistaan.

Alkusyksystä 2017 lähetimme opintokokonaisuusmateriaalin ensimmäisen valmiin version opinnäytetyön ohjaajalle Kiviniemelle. Sähköisen palautteen perusteella olimme saaneet luotua ehjän opintokokonaisuuden, jota pystyi soveltamaan kaikilla kolmella koulutustasolla. Tämän jälkeen pidimme Kiviniemen kanssa palaverin, jolloin mietimme opintokokonaisuutemme esittelemistä Valmiina työelämään! (VALTE) -ohjausryhmälle ja pilotoinnin mahdollisuuksia. Tuolloin täsmensimme alustavasti opintokokonaisuutemme laajuudeksi kolme opintopistettä. Tapaamisessa saimme myös lisäohjausta ja näkökulmia opinnäytetyömme tietoperustan päivitykseen, luotettavuuden arviointiin ja muihin oleellisiin seikkoihin.

Lokakuussa 2017 Valmiina työelämään! (VALTE) –toimijoiden kokouksessa esittelimme päivitetyn version opintokokonaisuudestamme ja saimme myönteisiä kommentteja pilotointiin. Niin Oulun Yliopiston opettaja Lindholm tuotantotalouden, työhyvinvoinnin ja tuottavuuden – tutkimustiestä kuin opettaja OSAO:lta Kontinkankaan kampukselta ilmaisivat kiinnostuksensa opintokokonaisuuttamme kohtaan. Marraskuussa 2017 palaveerasimme KIKO-toimijoiden kanssa eettisistäkin yhteistyöverkostosyistä, koska mielestämme KIKO –hankkeen toimijoille tuli tuotoksemme ehdottomasti tuoda läpinäkyväksi. KIKO –hankkeen yksilötason toimiessa opintokokonaisuutemme teoreettisena viitekehystenä on asiaankuuluvaa, että heillä on tietämys ja kokonaiskuva syntyneestä tuotoksesta ja käytetystä tiedosta. Toivoimme myös sen antavan nostetta KIKO:n sertifiointikoulutukselle. Ammatillisten vuorovaikutustaitojen kehittäminen niin koulutuksessa kuin työelämässäkin on meidän kaikkien yhteinen tavoite. Palaverin jälkeen tuotoksestamme tiedotettiin 8.11.2017 Ahaa Vision Oy:n Facebook –sivuilla. (www.ahaavision.com)

”Ammatilliset vuorovaikutustaidot vahvassa nosteessa: Ammatilliset vuorovaikutustaidot ovat tulevaisuudessa osa ammattiopistojen, ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen opintosisältöjä. OAMK, OSAO ja Oulun yliopisto kehittävät yhdessä opiskelijoiden tulevaisuuden työelämävalmiuksia valtakunnallisessa Valmiina työelämään -hankkeessa (VALTE). Hankkeen yhtenä tuloksena on syntynyt työhyvinvoinnin opintokokonaisuus, joka tulee osaksi opiskelijoiden tutkintoja ammattiopistoista, ammattikorkeakouluista ja yliopistoista valmistuville. Koulutus tavoittaa jatkossa kymmeniä tuhansia opiskelijoita vuosittain. Ammatillista vuorovaikutusta ja ammatti-identiteettiä käsittelevän opintokokonaisuuden teoreettinen viitekehys rakentuu vahvasti Kitkaton kommunikointi (KIKO) -hankkeen puitteissa Oulun yliopistolla tehtyyn tutkimustyöhön. Opiskelijoiden valmistuttua ammatilliset vuorovaikutustaidot heijastuvat myönteisesti koko suomalaiseen työelä-

mään.” Tuotoksemme oli nyt virallisesti kahden hankkeen yhteistyön tulos. Hanketyössä meidän oli muistettava matkan olevan yhtä tärkeä kuin lopputulos.

Marraskuun puolivälissä saimme sähköpostitse tiedon, että opettaja Lindholm Oulun Yliopistolta pilotoisi opintokokonaisuutemme opetuksessaan alkuvuodesta 2018 ja arviointi tapahtuisi helmikuun 2018 alkupuolella. Hioimme opintokokonaisuuden materiaalin pedagogisine perusteluineen valmiiksi ja sovimme Lindholmin kanssa pilotoinnin yksityiskohdista. Koimme pilotointimahdollisuuden merkittäväksi, koska arviointi ja kehittäminen voidaan tehdä ajantasaisesti heti sen jälkeen. Pilotointiosuutta ei tutkittu tutkimuksellisin ottein tässä kehittämistyössä. Pilotoinnin jälkeen pystyimme välittömästi pohtimaan kehittämistyömme vaikuttavuutta ja vaikutuksia opintojakson valinneisiin opiskelijoihin. Pilotoivan opettajan ja opiskelijoiden arviointi opintokokonaisuudesta sisältöineen on kehittämistyön kannalta oleellista.

Pilotointi toteutui suunnitellusti. Opinnäytetyöprosessimme jatkui pilotoinnin jälkeen arvioinneilla, joita on kuvattu seuraavissa luvuissa sekä työn raportoinnilla. Valmiina työelämään! (VALTE) -hanketyöskentelymme päätepiste oli Oulussa 17.5.2018 Kolmen asteen yhteys - Työelämävalmiuksien edistäminen eri koulutusasteilla - hanketilaisuuteen osallistuminen. Hanketilaisuuden keskustelupienryhmissä kerroimme kolmen eri koulutusasteen ammattilaisille ja työelämäneudustajille opintokokonaisuudestamme ammatillisista vuorovaikutustaidoista ja ammatti-identiteetistä osana työelämätaitoja. Keskustelu sisälsi näkökulmia ammatillisesta vuorovaikutuksesta ja ammatti-identiteetistä sekä hankeyhteistyön mahdollisuuksista koulutuksen ja työelämän rajapinnoilla. OSAO:n hankeblogissa kerrotaan tapahtumasta ja opintokokonaisuutemme tekijöineen mainitaan VALTE:n hanketuoksissa.

(<http://www.osao.fi/osao/hankkeet/hankeblogi/hankeblogi/kolmen-asteen-yhteys-tyoelamavalmiuksien-edistaminen-eri-koulutusasteilla.html>)

Kesäkuun 2018 alussa opinnäytetyöprosessin raportoinnin loppuvaiheessa saimme opinnäytetyön ohjaaja Kiviniemeltä tiedon, että opintokokonaisuutemme diat voidaan laittaa liitteeksi opinnäytetyöhön. Odotettu tieto mahdollisti raportin viimeistelyn ja sallii tuotoksemme julkiesittelyn osana opinnäytetyötä.

5.2 Opintokokonaisuuden pilotoinnin esittely

Oulun yliopiston tuotantotalouden yksikkö tarjosi opintoina viiden opintopisteen opintojakson Työelämävalmiudet - Ammatillinen vuorovaikutus tammi-helmikuussa 2018. Opintokokonaisuutemme sisältyy opintojaksoon luoden lähinnä sen yksilötason näkökulman ammatillisten vuorovaikutustaitojen kehittämiseen ja ammatti-identiteetin vahvistumiseen. Opintojakson sisältö on kuvattu seuraavalla tavalla: "Ammatillinen vuorovaikutus yksilö-, työyhteisö- ja organisaatiotasolla, case-esimerkkejä kirjallisuuden ja artikkeleiden kautta. Lisäksi opintojaksolla tarkastellaan kunkin omaa vuorovaikutustapaa sekä tutustutaan omiin vahvuuksiin ja sitä kautta rakennetaan omaa ammatillista vuorovaikutusta sekä omaa ammatti-identiteettiä. Osaamistavoitteena on, että opintojakson suoritettuaan opiskelija ymmärtää, mitä ammatillinen vuorovaikutus tarkoittaa yksilö-, työyhteisö- ja organisaatiotasolla ja miten ammatilliset vuorovaikutustaidot vaikuttavat eri tasoihin (mm. työturvallisuuteen ja tuottavuuteen). Opiskelija oppii tunnistamaan ammatillisen vuorovaikutuksen perustaidot sekä soveltamaan niitä. Lisäksi opiskelija kykenee tarkkailemaan omaa ammatillista vuorovaikutustapaansa ja ottamaan sen huomioon tärkeänä osana ammatti-identiteettiä.

Oppimateriaalin kuvauksessa kerrotaan, että "Heini Huovinen ja Minna Tiri Oulun ammattikorkeakoulusta ovat muodostaneet osion, jossa käsitellään ammatillisen vuorovaikutuksen yksilötasoa, yhteistyössä Oulun yliopiston kasvatuspsykologian kanssa, ja se pohjautuu Kitkaton kommunikointi (KIKO) -hankkeeseen sekä KIKO -palvelutuotteen sertifiointikoulutukseen. Työyhteisö- ja organisaatiotasojen osalta pohjana on pääosin KIKO -tutkimushanke, ja sen tuotantotalouden työtieteen keskeiset osat. Huovinen ja Tiri ovat kehittäneet osiotaan Valmiina työelämään! -hankkeelle, minkä kautta opintojaksoa testataan nyt yliopistolla." Opetus tapahtuu monimuoto-opetuksena sisältäen luentoja lähiopetuksena sekä verkko-opintoja, lähiopetusta on noin 20 tuntia (läsnäolovaatimus 80 %), ryhmätyöskentelyä 12 tuntia, verkko-opinnot sekä itsenäinen työskentely 101 tuntia.

Alla linkki yliopiston opintojaksoinfoon:

<https://weboodi.oulu.fi/oodi/opettaptied.jsp?OpetTap=49813112&html=1>

6 KEHITTÄMISTYÖN TULOS JA PILOTOINNIN ARVIOINTI

Kehittämistyömme tulos on opintokokonaisuus, jonka tavoitteena on vahvistaa opiskelijoiden ammatillista vuorovaikutusosaamista ja ammatti-identiteettiä työelämää varten. Opintokokonaisuus ammatillisesta vuorovaikutuksesta ja ammatti-identiteetistä osana työelämätaitoja kehitettiin Valmiina työelämään! (VALTE) – hankkeeseen hankemission mukaisesti. Opintokokonaisuus valmistui suunnitellusti aikataulussa.

Opintokokonaisuus julkaistaan liitteenä tässä opinnäytetyössä PDF –muodossa olevana opiskelijan oppimateriaalina. Kehittämämme opintokokonaisuus kokonaisuudessaan julkaistaan VILLE:n pääsivustolla <https://ville.utu.fi/>. VILLE:ssä opintokokonaisuuden Powerpoint-versio sisältää opiskelijan oppimateriaalin lisäksi opettajan opetusmateriaalin lisäaineistoinen diojen kommenttiosioissa.

Opintokokonaisuutemme sisältää lähiopetukseen tarkoitetun opettajan Powerpoint-opetusmateriaalin ja käytännön harjoitusten malliohjeistukset. Teemoja ovat muun muassa KIKO:n yksilötasoisten ammatillisten vuorovaikutustaitojen kehittämisen menet, opiskelijan luontevahvuudet, kohtaamisen taitoharjoitteet ja vuorovaikutuksen draamarajoituksia. Lisäksi opintokokonaisuuteen kuuluu verkkoympäristöä hyödyntävää itsenäisen opiskelun verkko-opetusmateriaalia. Opettavalla opettajalla tulisi olla käsitys ammatillisten vuorovaikutustaitojen merkityksellisyydestä työelämässä ja ymmärtää ne osana työelämätaitoja. Opettajan on nähtävä konkreettisten harjoitteiden ja reflektion yhteys osaamisen karttumiseen. Tarvitaan myös positiivista innokkuutta ja luontevahvuuksien arvostamista osana ammatti-identiteettiä.

Materiaalin olemme numeroineet opettajalle lähiopetuskäyttöön sekä opiskelijalle itsenäiseen (verkko-)opiskeluun. Yhtenä lähtökohtana opintokokonaisuuden luomisessa oli muokattavuus käyttäjälähtöisesti, jolloin materiaalista voi ottaa osia, siihen voi lisätä haluamansa substanssialan osaamista tai poistaa opettajan mielestä ko. kohderyhmälle epäsopivia harjoitteita. Opintokokonaisuus ei ole PDF-muodossa, jotta kullakin opettajalla on mahdollisuus lisätä valmiiseen materiaaliin alakohtaista substanssiaan tai poistaa jo opittua. PowerPoint-materiaalin kommenttiosioon kirjoitimme opettaville opettajille lisätietoja ja -linkkejä asian laajempaa ymmärrystä mahdollistamaan. (Hiidenmaa 2008, 2, 3, 21.)

Opintokokonaisuuden suunnittelussa diaesityksen laatimisessa ratkaisuihin vaikuttivat osittain myös selkokielen periaatteet, jotta oppimateriaali olisi mahdollisimman helppolukuista jokaiselle kohderyhmän opiskelijalle. Erilaisista ja monipuolisista pedagogisista ratkaisuista voi olla hyötyä useallekin opiskelijalle, eikä niistä ole haittaa kenellekään. Innovatiivisuuteen liittyy vankka pedagoginen ammattitaito, joka ilmenee myös kykyinä käyttää työtapoja monitaitoisesti. Värien käytössä parhaana yhdistelmänä pidetään mustaa tekstiä valkoisella, jolloin tekstin ja taustan kontrasti helpottaa lukemista. Päädyimme tähän, lisäten kuitenkin sinisen reunuksen, sillä hyvänä värien käytössä pidetään myös tekstiä sinisellä taustalla. Tekstissä suosimme pääosin lyhyitä tai lyhyehköjä lauseita/virkkeitä ja pyrimme kertomaan vain yhden tärkeän asian yhdessä virkkeessä/lauseessa. Käytimme pienaakkosia myös otsikoissa, koska pienaakkoset ovat luettavampia sekä käytimme vain kahta kirjaintyyppiä. Tekstin pidimme liehureunaisina eli rivit ovat oikeasta reunasta eri pituisia, kuten selkojulkaisuissa tapaa olla. Oppimateriaalissa käytimme Pixabay.fi-sivuston ilmaista ja tekijänoikeusvapaata kuvitusta. Onnistunut kuvitus tukee oppimateriaalin ymmärtämistä ja yhteensopivuutta tekstin kanssa. (Selkokeskus 2013, Virtanen 2002.)

Lähiopetusta suunnitellessamme pohdimme miten paljon ja millä menetelmillä opiskelija pystyy oppimaan lähiopetuksen aikaresursseissa. Myös motivaation ajatusta pidimme yllä suunnittelu-työssä ja kirjasimme näkyviksi esimerkiksi ammatillisten vuorovaikutustaitojen, ammatti-identiteetin vahvistumisen ja työhyvinvoinnin yhteyttä. Opetusmateriaalin alussa kerrotaan tavoitteista ja työvaateista. Itsenäisen opiskelun asiat liittyvät lähiopetustuntien oppimistehtäviin. Olemme jatkuvasti pohtineet ratkaisuissamme hyötyä oppimisen edistämiseksi ja osaamisen karttumiselle. Opintojen tavoitteena on, että opiskelija saa ymmärrystä siitä, mitä on ammatillinen vuorovaikutus ja ymmärtää ammatillisten vuorovaikutustaitojen merkityksen osana työelämätaitoja ja hyvää työelämää sekä oppii tunnistamaan ammatillisen vuorovaikutuksen perustaidot. Lopputyönä opiskelija tekee itselleen oman ammatti-identiteetin portfolion, jossa opiskelija pohtii ammatillisten vuorovaikutustaitojen merkitystä ja oman ammatti-identiteetin rakentamista ja tarkastelee omaa tapaansa vuorovaikuttaa.

6.1 Portfolio opintokokonaisuuden keskiönä

Ammatillisten vuorovaikutustaitojen ja ammatti-identiteetin opintokokonaisuudessa opiskelija reflektoi portfoliossaan omaa oppimistaan harjoitustehtävien kautta. Harjoitustehtävät pohjaavat joko lähiopetusluentoon tai itsenäisellä verkko-opiskelujaksolla opiskelijan käyttöönsä saaman

valmiin diamateriaalin oppeihin ja tehtävänantoihin. Opintokokonaisuuden puolivälissä olevan tehtävän myötä opettajan omien kysymysten valinta ja vastaukset voivat auttaa opettajaa arvioimaan opetuksen osuvuutta ja oppimisen mahdollisuuksia sekä tarvetta muokata loppuluentojen painopisteitä kohderyhmään sopivammiksi.

TAULUKKO 1. *Portfolion sisältö*

	Portfolio
Aloitustehtävä	Opiskelijan oma kuva, perustiedot ja tuleva ammatti Vuorovaikutus-käsitteeseen tutustuminen ja ydinasioiden tiivistäminen
Lähiopetusluennon ja kokemuksellisten harjoitusten reflektointi	Vuorovaikutustaitojen kehittymisen hyödyt Vuorovaikutuksen perustaidot Kuuntelu -ja peilausharjoitusten havainnot
Opiskelijan itsenäinen verkko-opiskelu	Temperamentit ja temperamentti-tyylitesti Positiivinen oppiminen- käsitekartta Luonteenvahvuudet, luonteenvahvuuksien tunnistamisen ja hyödyntämisen vahvuusmittaritesti Omat ydinvahvuudet ja niiden merkitys ja vaikutus ammatti-identiteetissä. Huomaa hyvä itsessäsi-tehtävä
Lähiopetusluennon ja kokemuksellisten harjoitusten reflektointi	Kohtaaminen työpaikalla -harjoituksen oppi, roolit sekä kehonkieli vuorovaikutuksessa. Tähtihetki
Opiskelijan itsenäinen verkko-opiskelu	Opiskelijan tähtihetken reflektointi; onnistuminen suhteessa ammatilliseen vuorovaikutukseen ja ammatti-identiteettiin. Kommentointivelvollisuus keskustelualueelle opettajan määrittelemiin kysymyksiin kohtaamis- ja kehonkieliharjoituksista. Tutustuminen dioihin valittuihin vuorovaikutusta käsitteleviin kasvatus- ja opetusalan lehtileikkeisiin ja alan kirjoituksiin Pohdinta: Millainen haluaisin olla ammatillisena vuorovaikuttajana?
Lähiopetusluennon ja kokemuksellisten harjoitusten reflektointi	Vahvuuksien hyödyntämisen mahdollisuudet tulevassa työpaikassa Lisätehtävänä vuorovaikutusanalyysi: Opiskelija pohtii Disc-vuorovaikutusanalyysin tehtyään vuorovaikutustyyliään ja sen merkitystä ammatillisiin vuorovaikutustaitoihin ja ammatti-identiteettiin Kehukukkanen-harjoituksen jälkeen opiskelija pohtii minkä vahvuuden on löytänyt itsestään ammatillisena vuorovaikuttajana Vahvuudet: Minkä vahvuuden opiskelija huomasi opiskelijatoverissaan harjoituskerralla ja mistä sen tunnisti? Mikä vahvuus opiskelijassa huomattiin? Oppimisen pohdintatehtävä: Mitä opin, mitä oivalsin, mitä otan mukaani?
Portfolion (max 6. sivua) palautus opettajalle sovittuun päivämäärään mennessä	Arviointi hyväksytty/täydennettävä
Arviointi - ja palauteajankohdan tiedottaminen	

Portfolion tarkoitus on olla opiskelijalle yksi näkyvä ammatillisen kasvun dokumentti, mistä hän voi peilata tulevaisuudessakin oman ammatti-identiteetin kehittymistä ja tapaansa vuorovaikuttaa

ammattillisesti. Portfolion ulkoasunmuoto on vapaa ja se voi olla myös sähköinen tiedosto. Portfolion käyttö oppilaitosten omien alustojen sijaan oppimisen työkaluna on tietoinen ratkaisu, sillä halusimme opiskelijan hyötyvän omaan käyttöön jäävästä portfolioistaan myöhemminkin esimerkiksi rekrytointitilanteessa. Portfoliossa opiskelija rakentaa oman ammatillisen vuorovaikutuksen perustaa, josta on mahdollista lähteä kehittämään oman työuran ammatillisen vuorovaikutuksen käyttöteoriaa. Ammatillisten vuorovaikutustaitojen ja ammatti-identiteetin opintokokonaisuuden opiskelijan omat harjoitustehtävät reflektointineen eivät siten jää oppilaitosten omille oppimislustoille, joille käyttöoikeudet lakkaavat opiskeluoikeuksien päätyttyä, eikä niihin ole mahdollista palata.

Kehittämistyön tuloksena toteamme, että täytämme nyt vuonna 2017-2018 kehittämällämme opintokokonaisuudella Hiltusen, Hiltusen & Lievosen (2015) YAMK-opinnäytetyön tuloksiin perustuvat opiskelijoiden tarpeet vuorovaikutusosaamisen opinnoista opiskeluaikana. Sitran tulevaisuuden skenaarioiden työvalmiuksiin vastaamme opintojen kautta yhtä lailla itsetuntemuksen osalta. Tutkimuksellisen kehittämistyömme pätevyyttä ja laatua arvioitiin altistamalla kehittämämme opintokokonaisuus tarkastettavaksi yhteistyötahojemme edustajille sekä käyttöön ottoon pilotoimalla. Tarkastusten ja pilotoinnin jälkeen koottua tietoa prosessoitiin ja opintokokonaisuuden oppimateriaalia stilisoitiin saadun palautteen perusteella ennen tulevaa tallentamista VILLE -oppimisjärjestelmään. Merkittävää on, että opinnäytetyönä luonamme opintokokonaisuus on herättänyt kiinnostusta valtakunnallisesti VALTE- hankkeen toimijoissa ja hyödyntämismahdollisuudet myös Valmiina työelämään! (VALTE)-hankkeen ulkopuolella ovat myöhemmin mahdolliset.

6.2 Laatuksiteeristö opintokokonaisuuden ja pilotoinnin arvioinnissa

Suomen opetusalan lainsäädäntö edellyttää, että koulutuksen järjestäjä arvioi säännöllisesti antamaansa koulutusta ja sen vaikuttavuutta, sekä osallistuu ulkopuoliseen toimintansa arviointiin. Koulutuksen ulkopuolista arviointia varten toimii itsenäinen koulutuksen arviointivirasto, Kansallinen koulutuksen arviointikeskus, Karvi. Suunnitelmallinen ja säännöllinen koulutuksen arviointi on keskeinen laatutyön väline, jota ei tule tehdä vain arviointivelvoitteen vuoksi, vaan arviointi tulee nähdä kehittämisen välineenä ja arviointituloksia tulee käyttää apuna päätöksenteossa. (OAJ. Koulutuksen laatu. 2018.) Olemme pohtineet opinnäytetyön opintokokonaisuuden laatuksiteerejä 2017 julkaistujen eAMK:n verkkototeutuksien laatuksiteeristön avulla. Saimme Valmiina työelämään! (VALTE) – hankkeen verkostoitumisen kautta tiedon mainitusta verkkojulkaisusta. Verkk-

toteutusten laatukriteerit on laadittu osana eAMK-hanketyötä. Kriteerien pohjana on käytetty useita eurooppalaisia laatukriteeristöjä, erityisesti Uutta avointa energiaa -hankkeen laatukortteja ja JAMK:in verkkopedagogisia laatukriteereitä. Olemme peilanneet kehittämämme opintokokonaisuuden osa-alueita dokumentissa avattuihin verkkototeutuksien laatukriteereihin. Koska opintokokonaisuudesta suurin osa toteutuu verkossa itsenäisenä opiskeluna ja se jaetaan VILLE -oppimisjärjestelmässä, näemme, että eAMK:n laatukriteerit ovat perusteltuja arvioinnissamme. (eAMK. Verkkototeutusten laatukriteerit. 2017.)

Kohderyhmän ja käyttäjien tarpeiden huomioiminen on erityisen merkittävässä roolissa opintokokonaisuuden aiheiden vuoksi. Jotta yksilölliset ammatilliset vuorovaikutustaidot kehittyvät ja ammatti-identiteetti vahvistuu, opiskelijoiden lähtötason selvittäminen ja sen peilaaminen opintokokonaisuuden osaamistavoitteisiin luovat vankan perustan opintokokonaisuuden osaamisen varmistamiselle. Koska opintokokonaisuus on kehitetty kolmelle eri opintoasteelle soveltuvaksi, opettajan tulee olla tietoinen opiskelijoiden lähtötasosta voidakseen räätälöidä opintokokonaisuuden opiskelijoiden tarpeita vastaavaksi. Opiskelijoiden lähtötason selvittämisessä opettaja voi hyödyntää opintokokonaisuuden aloitustehtäviä. Tehtäviin pohjautuva keskustelu opintojakson alussa edesauttaa opettajaa tarkentamaan osallistujien pohjatietoja ja – taitoja. Opiskelijoiden lähtötason ymmärryksen syentyessä opettaja voi hyödyntää opintokokonaisuudesta tietyt osa-alueet ja täydentää niitä omalla opetusmateriaalilla ja substanssiosaamisella. Opintokokonaisuutemme on mitoitettu erilaisiin toteutuksiin sopivaksi. Toteutus ja pedagogiset ratkaisut onnistuvat vaihtelevilla osallistujamäärillä. Opintokokonaisuuden luomisen pohjana meillä oli myös tietynlainen perusoletus siitä, että opintokokonaisuutta opettavalla opettajalla on ammatillisessa osaamisessaan ymmärrys ammatillisesta vuorovaikutuksesta ja ammatti –identiteetin rakentumisesta koulutuksensa ja pedagogisen opettajapätevyytensä myötä.

Opintokokonaisuutemme osaamistavoitteet on määritelty osaamisperustaisesti, työelämälähtöisesti ja TKI-perustaisesti tulevaisuusorientaatio huomioiden. Opintokokonaisuutemme tähtää opiskelijan työelämätaitojen kehittymiseen. Opintokokonaisuudessa sovelletaan tarkoituksenmukaisia pedagogisia malleja, toimintatapoja ja menetelmiä, jotka ovat linjassa oppimiskäsitysten kanssa. Opintokokonaisuutemme rakentuu monimuotoisesti ja siinä sovelletaan erilaisia menetelmiä. Opiskelijan portfolion työstäminen ja reflektointi toteutuvat opiskelijan omassa tahdissa, henkilökohtaisen luovuuden keinoin. Aloitustehtävänä opiskelijalla on aloittaa oman portfolion työstäminen. Tarkoituksena on, että opiskelija portfoliossaan reflektoi ammatillista vuorovaikutusta ja ammatti-identiteettiä päiväkirjanomaisesti itsenäisten ja luentotehtävien myötä koko opinto-

kokonaisuuden keston ajan. Itsenäiset tehtävät tukevat luentojen sisältöä. Maksimissaan kuuden sivun mittainen portfolio palautetaan opettajalle sovitusti opintojakson loputtua. Opintokokonaisuuden opettajan materiaalissa on kommenttiosiossa koonti portfolion sisällöstä kokonaisuutena.

Opintokokonaisuuden sisältö ja menetelmät sekä tekniset ja pedagogiset ratkaisut tukevat osaamistavoitteiden saavuttamista. Toteutuksella on tarjolla erilaisia menetelmiä ja tapoja omien tavoitteiden asettamisen tueksi. Opintokokonaisuuden kattavan portfolion työstämiseen kuuluvat erilaiset testit, joiden avulla opiskelija lisää ymmärrystä omasta itsestään mm. vahvuuksien suhteen. Opiskelijalla on mahdollisuus asettaa omat tavoitteensa suhteutettuna opintojakson tavoitteisiin. Opiskelijan tahtotilalla, henkilökohtaisella motivaatiolla on myös huomattava painoarvo siihen, millaisia vaikutuksia opintokokonaisuuden suorittamisella on hänen ammatillisten vuorovaikutustaitojen kehittymiseen ja ammatti – identiteetin vahvistumiseen.

Opintokokonaisuuden tehtävien tarkoitus, tavoite ja suoritustapa löytyvät verkkoalustalla selkeästi. Tehtävät on suunniteltu osaamistavoitteiden saavuttamista edistään ja kytkeytyvät työelämän todellisiin tilanteisiin. Oppimateriaali sisältää ajankohtaisista julkaisuista olevia lehtileikkeitä, joiden pohjalta mm. mietitään ammatillisen vuorovaikutuksen merkitystä. Kohtaaminen työpaikalla – roolitehtävä perustuu konkreettisesti työelämässä oleviin työelämän rooleihin, työntekijöiden erilaisiin persooniin. Tehtävänannot ohjaavat opiskelijan työskentelyä opintokokonaisuuden osaamistavoitteiden saavuttamisessa. Tehtävänannot ovat ymmärrettäviä ja sopivat verkko-opiskeluun. Opintokokonaisuutemme sisältö on suunniteltu ja pedagogiset ratkaisut valittu niin, että opiskelija pystyy yhdistämään uuden tiedon aiemmin oppimaansa ja soveltamaan sitä. Opintokokonaisuus etenee johdonmukaisesti. Opiskelija löytää verkkoalustalla käytettävän oppimateriaalin helposti. Aineistojen ajantasaisuus ja luotettavuus on varmistettu. Verkkototeutukseen on valittu aineistoja, joihin on käyttöoikeus. Myös lähdeviitteet ja tekijänoikeustiedot on merkitty asianmukaisesti. KIKO – hankkeen yksilöllisten ammatillisten vuorovaikutustaitojen käyttäminen teoreettisena viitekehystenä perustuu asianmukaiseen yhteistyöhön ja oppimateriaalin läpinäkyväksi tekemiseen. Palautteen keruu opintojakson opettajilta ja opiskelijoilta on suunnitelmallista. Saatuun palautteeseen on reagoitu ja toteutusta kehitettiin sekä päivitettiin palautteen perusteella. Sisältökokonaisuus näyttäytyy yhtenäisenä ja verkkoalusta, sen sisältö sekä muut opintojaksoilla käytettävät sovellukset täyttävät tietoturva-vaatimukset. (eAMK. Verkkototeutusten laatukriteerit. 2017.)

Opintokokonaisuutemme opiskelu tapahtuu osin verkossa ja julkaistaan valtakunnallisessa sähköisessä ViLLE-oppimisjärjestelmässä, joten käytimme eAMK:n verkkototeutuksen laatukriteerejä. Opintokokonaisuutemme täyttää perustellusti verkko-opiskelun tekniset ja laadulliset laatukriteerit. Tulevaisuutta ovat erilaiset verkkoportaalit, joiden kautta opiskelijat saavat tutkintoonsa mukaan muidenkin kuin oman opinahjon verkko-opinnot. Ammattikorkeakouluilla on rakenteilla yhteinen eAMK, jonka palaset on tarkoitus saada kuntoon vuoteen 2020 mennessä. (Ahonen 2018, 7.) Peilasimme opintokokonaisuutemme sisällöllisiä osaamistavoitteita ja ulkoasua suhteessa valtakunnallisesti laadittuihin laatutekijöihin. Opintokokonaisuudessa painottuvat erityisesti työelämälähtöisyys, ajantasaisuus ja tulevaisuusorientaatio sekä opiskelijan omatahtinen opiskelu- ja oppimisprosessi.

6.2.1 Pilotoinnin palaute opiskelijoilta

Opiskelijoiden osaamisen edistymistä ja arviota opintokokonaisuudesta tarkasteltiin pilotoinnin jälkeen kyselyn avulla. Kysymykset on luotu sillä perusteella, että saisimme mahdollisimman kattavan arvioivan tiedon opintokokonaisuuden oppimisannista kokonaisuutena. Kysymysten avulla kartoitimme opiskelijoiden ammatillisten vuorovaikutustaitojen oppimista ja ammatti-identiteetin kehittymistä opintokokonaisuuden avulla. Lisäksi halusimme selvittää opintokokonaisuuden sisällöllistä käytettävyyttä opiskelijoiden näkökulmasta. Kysely tehtiin helppokäyttöisyyden vuoksi Google Drive:n Forms -pohjalle ja linkki toimitettiin Oulun yliopiston opettaja Lindholmille opiskelijoille eteenpäin toimitettavaksi. Opiskelijat täyttivät verkossa palautekyselyn, joka kuului osana toteutettuun lähiopetukseen. Kysely toteutui opintokokonaisuutemme opetuksen jälkeen ennen opintojakson työyhteisö- ja organisaatiotasoa näkökulmia. Näin saimme opiskelijoilta reaaliaikaisen palautteen pelkästään yksilötason ammatillisten vuorovaikutustaitojen ja ammatti-identiteetin opintokokonaisuuden vaikuttavuudesta. Palautekyselyn kysymykset ovat taulukossa.

TAULUKKO 2. Palautekysely opiskelijoille

AMMATILLISET VUOROVAIKUTUSTAJAIDOT JA AMMATTI-IDENTITEETTI
555378S Tuotantotalouden seminaari: Työelämävalmiudet - Ammatillinen vuorovaikutus 5 op
1. Mitä odotuksia sinulla oli kurssille?
2. Mitä osaamista saavutit ammatillisen vuorovaikutuksen yksilötason opintokokonaisuuden avulla?
3. Oliko yksilötason opintokokonaisuudella vaikutusta ammatti-identiteettisi kehittymiseen? Millaista?
4. Miten yksilötason opetusmateriaali palveli oppimistasi?
5. Vastasiko opintokokonaisuus odotuksiasi? Miten kehittäisit yksilötason opintokokonaisuutta?
6. Oliko opintokokonaisuudessa jotain mikä erityisesti edisti tai hidasti oppimista?
7. Mitä sait mukaasi tulevaan työelämään?
8. Suosittelet kurssia, asteikko 1-5
9. Avoin palaute

Aktiivisia opiskelijoita kurssilla oli 12 ja kaikki vastasivat kyselyyn. 9 kurssille osallistuneista opiskelijoista suosittelisi opintokokonaisuutta arvosanalla 4-5 asteikolla 1-5.

Kyselyn vastaukset koottiin ja tyypiteltiin teemoittain. Kyselyn vastausprosentin vaihteluväli oli kysymyksestä riippuen 100 %:n ja 75 %:n välillä, kuitenkin niin, että 100 %:a opiskelijoista vastasi kuuteen kysymykseen kahdeksasta, pl. avoin palauteosio. Ennako-odotuksina (vastauksia 12/12) opiskelijoilla oli oppia ammatillista vuorovaikuttamista mm. käytännönharjoitusten kautta sekä tarkastelemaan vuorovaikutusta osana ammatti-identiteettiä. Opiskelija odotti saavansa lisätietoa ammatillisen vuorovaikutuksen perustaidoista ja siitä, mikä on tärkeää ammatillisessa vuorovaikuttamisessa. Kyselyn perusteella he odottivat saavansa myös valmiuksia vuorovaikutustaitojen kehittämiseksi ja syvempää ymmärrystä vuorovaikutuksesta. Opiskelijat odottivat oppivansa tuntemaan paremmin omia vahvuuksiaan, jotain itsestään. Eräs opiskelija totesi, että "halusi oppia työelämää ajatellen tärkeitä vuorovaikutuksellisia taitoja, joita ei muilla kursseilla opita. Meidän alallamme on erityisen tärkeää oppia omat vahvuudet ja kehityskohteet ammatillisen vuorovaikutuksen suhteen, joten tämä kurssi tuntui juuri sopivalta." Opiskelijat odottivat ymmärrystä syistä, miksi ihmiset toimivat tai reagoivat tietyissä tilanteissa tietyllä tavalla ja kuinka tulevassa työyhteisössä mahdollisesti käyttäytyvät. Opintokokonaisuus vastasi opiskelijoiden odotuksia ja erään opiskelijan mukaan myös kotitehtävät palvelivat tarkoitustaan. Kehittämiskohteena opiskelijat kokivat opintopistemäärään nähden luentoja ja dioja olleen vähän. Lisäksi opintomateriaalia ja syvällisempää perehtymistä olisi heidän mielestään voinut olla enemmän. Hieman alle viidesosa vastaajista olisi kaivannut enemmän psykologiaa, syvällisempää otetta ihmisten käyt-

täytymiseen ja tutustumista ihmismielen ja -luonteen syövereihin. Jatkokehittämisideoina toivottiin pariharjoituksia ryhmäharjoituksiksi ja vuorovaikutustilanne -videoita oppimateriaaliin. Opiskelijat toivovat myös kehitettävään toiminnallisia harjoituksia, joissa ”joutuisi laittamaan itsensä oikeasti likoon”.

6.2.2 Opintokokonaisuuden vaikutukset ammatillisen vuorovaikutusosaamisen ja ammatti-identiteetin kehittämisessä

Opintokokonaisuuden avulla saavutettuna osaamisena ammatillisen vuorovaikutuksen yksilötasolla opiskelijat kertoivat oppineensa tarkastelemaan erilaisia rooleja vuorovaikutustilanteissa sekä havainnoimaan, tiedostamaan ja tunnistamaan omia (luonteen)vahvuuksia ja kehitettävää vuorovaikutuksen tiimoilta. Opiskelijat totesivat myös oppineensa ymmärtämään luonteenvahvuuksien heijastumista työelämään sekä saaneensa oppia käytännön asioista työpaikkojen vuorovaikutuksesta.

Tulevaan työelämään opiskelijat saivat arviointinsa mukaan itsevarmuutta ja rohkeaa asennetta vuorovaikutustilanteissa toimimiseen. Opiskelijat oppivat muiden ymmärtämistä, huomioimaan erilaiset vuorovaikuttajat ja arvostamaan ihmisten erilaisten vuorovaikutustilanteiden lähestymistapoja. Eräässä vastauksessa opiskelija totesi saaneensa kurssista opin, että vuorovaikutustaitoja voi kehittää jatkuvasti. Opiskelijat oppivat myös itsetuntemusta, roolien tunnistamista sekä omia vahvuuksia, joita voivat hyödyntää työelämässä. Opetusmateriaali oli kyselyn mukaan hyvää ja selkeää sekä antoi tuen oppimiselle. Valtaosan mukaan materiaalia oli niukasti, mutta tieto dioissa osuvaa. Taidot karttuivat käytännön harjoitusten avulla ja myös artikkelien ja testien avulla opittiin paljon. Avoimen palautteen mukaan aihe koettiin todella tärkeäksi ja kurssi mukavaksi opiskella. Draamaharjoitukset olivat heidän mielestä tehokkaita. Erään opiskelijan mielestä kurssi pitäisi olla pakollinen tuotantotalouden opiskelijoille ja toisen opiskelijan palautteen mukaan kaikkien olisi hyvä käydä läpi ennen työelämään astumista tällaisia asioita; ”yksinkertaisia, mutta niin helposti unohtuvia asioita”.

Opintokokonaisuudella koettiin pääosin olevan vaikutusta ammatti-identiteetin kehittämiseen, joka vahvistui opiskelijoiden tunnistamien vahvuuksien avulla. Kaksi vastaajista eivät kokeneet vaikutusta. Toisen vastaajan mielestä näin lyhyellä kurssilla kehitystä ei ehdi tapahtua. Toisaalta hän myös näki, että ymmärryksen lisääntytyä se saattaa tulevaisuudessa vaikuttaa ammatti-

identiteetin kehittymiseen. Kyselyn mukaan opiskelija oppi arvostamaan omia luonteenpiirteitään ja näkemään niitä vahvuutena, joita voi hyödyntää työelämässä itsevarmana. Ymmärrys asiakokonaisuudesta kaikkienensa lisääntyi. Opiskelijat myös kertomansa mukaan tunnistivat heikkouksiinsa vuorovaikuttajina ja saivat motivaatiota kehityskohteiden kehittämiseen. Oppimista edistävinä tekijöinä valtaosa opiskelijoista koki erityisesti osallistumisen, käytännön konkreettiset vuorovaikutustilanteiden (draama)ryhmäharjoitukset ja keskustelut, joiden avulla he saivat paremman ymmärryksen esim. rooleista. ”Vuorovaikutuksessa kehittyi parhaiten vuorovaikuttamalla”. Itsenäisen verkko-opiskelun testejä pidettiin hyvinä. Hidastavia tekijöitä oppimiselle ei noussut kyse-lyssä esille.

6.3 Pilotoinnin palaute opettavalta opettajalta

Pyysimme opettaja Lindholmilta vapaamuotoisen arvioin opintokokonaisuudesta, opetusmateriaalista ja sen käytettävyydestä.

Opintokokonaisuus eteni hänen mukaansa loogisesti. Erityisesti hän painotti kokemuksellisia draamaharjoituksia ja tehtäviä. Eniten hän piti kohtaaminen työpaikalla -harjoituksesta. Teorian opettaja näki hyvänä perusteorian ja materiaali antoi hyvää perustietoa ammatillisesta vuorovaikutuksesta. Diat olivat selkeästi ja johdonmukaisesti rakennettu sekä helppolukuisia. Itsenäiset verkkotehtävät opiskelijat tekivät onnistuneesti, ne sisälsivät opettajan arvion mukaan hyvää itseensä tutustumista ja opiskelijat olivat selvästi pohtineet vastauksiaan. Opettaja ei käyttänyt työkaluna portfolioa.

Materiaalia ja erityisesti teoriaa opettaja toivoi enemmän opiskelijoille jaettavaksi ja luettavaksi. Opettaja lisäisi opiskelijoilleen jatkossa syvällisempää teoriaa esimerkiksi työpsykologiasta. Hänen mielestään mukana saisi olla myös ehkä pari haastavampaa tehtävää ja harjoitusta. Opettaja Lindholm totesi myös, että toisten tekemiä materiaaleja on haastavampi luennoida kuin omia, joten opettajalle toivoisi esimerkiksi diojen muistiinpano-osuuteen vieläkin enemmän lisämateriaalia/ohjeita. Palautteen lopussa opettaja totesi, että toistaessaan opintokokonaisuutemme sisältävän kurssin uudelleen yliopistolla, hän ottaisi opintokokonaisuudestamme parhaimmat draamaharjoitukset ja tehtävät sekä alkuteorialuento-osuuden ja lisäksi työpsykologiaa. Opettajan mielestä opintokokonaisuus voisi olla tällaisenaan laajuudeltaan 2-3 opintopistettä VILLE-oppimisympäristössä.

Stilisoimme opintokokonaisuuttamme palautteen pohjalta korjauksin. Lisäsimme diojen kommentiosioihin lisätietona mm. uusia kirja- ja verkkotietovinkkejä ja lisäohjeistuksia opettajalle sekä lisätehtävän. Laajemmat lisäykset, kuten työpsykologian osuuden, jätämme mahdollisille jatkokehittäjille.

7 POHDINTA

7.1 Ammatilliset vuorovaikutustaidot työelämässä

Työeläkeyhtiö Ilmarisen artikkelissa tulevaisuuden tärkeimmiksi työelämätaidoiksi nousevat, kuten monissa muussakin julkaisussa, vuorovaikutus ja itsetuntemus. Muuttuvan työelämän vaatimuksiin tulee vastata oppimisen ja vuorovaikutuksen keinoin. Kovina valtteina nähdään vuorovaikutustaidot ja työelämäsuunnistuksessa parhaat rastit löydetään, kun osataan tunnistaa ja sanoittaa oma osaamisensa. (Ilmarinen 2017)

Tunne- ja vuorovaikutustaitoja on usein pidetty kuitenkin toisarvoisina ja jossain määrin kyseenalaisina taitoina verrattuna esimerkiksi kirjoitus- tai matemaattisiin taitoihin. Tästä johtuen ko. taitoja mittaavia menetelmiä on kehitetty vasta melko vähän. Nykyään tunne- ja vuorovaikutustaitojen arvostus on muuttunut laajalti, mutta tutkimustietoa esimerkiksi vuorovaikutustaitojen hyödyntämisestä tai niiden tehokkaasta oppimis- ja opettamisprosessista on edelleen hyvin niukalaisesti. (Talvio & Klemola, 2017, 139.) Opintokokonaisuutemme teoreettisena viitekehyksenä käyttämämme Kitkaton kommunikointi, KIKO, on kuitenkin hyvä esimerkki ansioituneesta tutkimustyötä mittareineen. Oulun yliopiston, tuotantotalouden tutkimusyksikön työhyvinvoinnin ja tuottavuuden tutkimustiimin sekä kasvatopsykologian klinikan vuosien laadukas tutkimustyö yksilötason vuorovaikutustaidoista antoi meille perustellun syyn pohjata opintokokonaisuutemme osaltaan tähän.

Opiskelijalla tulee olla motivaatio ja tahtotila oppimiseen, jotta ammatillinen vuorovaikutus ja ammatti-identiteetti opiskelussa kehittyvät. Vaikuttavuus voidaan todeta vuosien mittaan, kun opiskelija työelämässään pääsee työskentelemään mitä moninaisimmissa vuorovaikutustilanteissa. Ydinasia kuitenkin kokonaiskuvassa on, että opiskelija ymmärtää ammattisen vuorovaikutuksen ja itsetuntemuksen sekä ammatti-identiteetin merkityksen tulevaisuuden työelämässä. Pelkkä tietotaito ei riitä, tulee verkostoitua, olla tiimipelaaja sekä muutosjoustava. Työntekijän tulee olla itseohjautuva, ajatteleva ja luova persoona. Omatessaan hyvät ammatilliset vuorovaikutustaidot ja ammatti-identiteetin, työntekijän voidaan sanoa olevan tuottelias ja tehokas. Hän on työntekijä, jolla on "korkea markkina-arvo". Nämä nykyajan työelämässä esille nousevat käsitteet arvottavat

työntekijää ja niiden omaksuminen antaa opiskelijalle työelämävalmiudet nykytyöelämän moninaisiin vaatimuksiin.

7.2 Kehittämispöcessin pohdinta ja verkostoyhteistyö

Opetuksellisessa kehittämistutkimuksessa yhdistyy teoreettisen tiedon ja mallien tuottaminen tutkimusyhteisön käyttöön, uusien tuotosten tuottaminen opettajayhteisön käyttöön sekä merkityksellisyys opetustyön kannalta että tutkimukseen osallistuvien opettajien ammatillisen kehittymisen kannalta. (Vesterinen & Aksela 2013, 201). Me loimme tuotoksen, joka on siirrettävissä opettajayhteisöille. Kehittämistä kuvaamme konkreettisesti kahta kehittämisykliä mukaillen. Ensimmäisenä oli teoreettinen ongelma-analyysi, jolloin kartoitimme, mitä aiheesta oli jo tutkittu ja mitä olisi tärkeä kehittää lisää. Toisena vaiheena oli empiirinen ongelma-analyysi yksi (1) eli tarveanalyysi, joka oli Valmiina työelämään! (VALTE) -hankkeen toimeksiantajamainen suora tarve saada sisällökseen työelämätaitojen opintokokonaisuuksia, joista ammatillisten vuorovaikutustaitojen opintotarve korostui Valmiina työelämään! (VALTE) -hankkeen työpajapäivän jälkianalyyssissä. Kolmantena vaiheena prosessissamme teimme 1. kehittämisyvaiheen, jossa valmistimme kehittämistuotoksen eli opintokokonaisuuden ammatillisista vuorovaikutustaidoista ja ammattidentiteetistä. Neljäntenä vaiheena seurasi empiirinen ongelma-analyysi kaksi (2), jossa kehittämistuotos testattiin autenttisella kohderyhmällä eli Oulun yliopiston opiskelijoilla ja opettajalla. Kehittämisyvaihe 2:ssa tuotosta kehitettiin pilotoinnista saadun arvioinnin pohjalta. Viimeisenä kuudentena vaiheena on raportointi, joka on kehittämiskuvaus (Aksela & Pernaa 2013, 185-18.)

Kehittämistutkimus saa lopullisen muotonsa julkaisuna, mutta raportointikäytännöt ovat kuitenkin varsin vakiintumattomia. (Vesterinen & Aksela 213, 219). Usea ammattikorkeakoulu mahdollistaa jo nyt ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyösuosituksissa kirjallisessa työssä kehittämispöcessin vaiheista kootun portfolion tai projektiraportoinnin perinteitä käyttävän tutkimusraportoinnin. Kehittämistyön luonne määrittää opinnäytetyön rakennetta ja raportointia. Lisäksi YAMK -opinnäytetyötä arvioi myös työelämän edustaja, jonka arviointi kohdistuu työn hyödynnettävyyteen työelämän kehittämisessä. (vrt. Kajaanin ammattikorkeakoulu, Haaga –Helia ammattikorkeakoulu, Savonia ammattikorkeakoulu.) Esimerkiksi julkaisu, portfolio tai projektipohjainen tutkimusraportti toisi mielestämme itse tuotosta näyttävämmiin esille sekä nostaisi verkostoyhteistyön luomisen, hanketyön ja niiden merkityksellisyden arvoiseensa asemaan. Työelämän edustajan arvio työn hyödynnettävyydestä korostaisi ammattikorkeakoulujen vahvasti painottamaa

työelämälähtöisyyttä. Pohdimme myös, että työelämän edustajan arvion olisi asianmukaista ja perusteltua vaikuttaa opinnäytetyön arvosanaan.

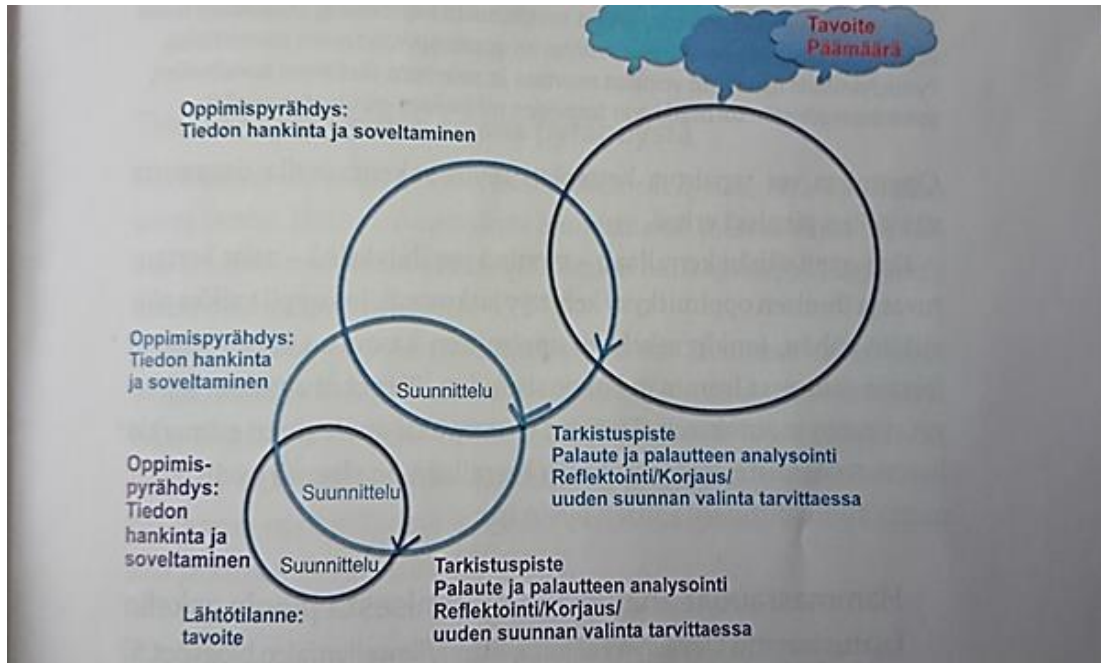
Kehittämistyömme kehittämisprosessissa verkostollisella yhteistyöllä on kiistämätön arvonsa. Ilman monialaista konsultaatiota, ohjauskeskusteluja ja – pohdintoja näkökulma olisi jäänyt hyvinkin suppeaksi opintokokonaisuuden työstämisprosessissa. Tutkimustieto ammatillisen verkostoyhteistyön kautta jäsentyy entisestään ja löytää uusia ulottuvuuksia, jotka innovoinnin avulla jalostuvat edelleen. Koemme päässeemme asiantuntijuuden ytimeen Valmiina työelämään! (VALTE) – hanketyössä, jossa ollaan yhteiskuntamme koulutusnäkökulman keskipisteessä, kumppanuksina korkeakouluissa. Korkeakoulujen ja yleensäkin eri koulutusasteiden tulee tiivistää yhteistyötään koulutuksen laadun takaamiseksi. Opintokokonaisuutemme pilotoitiin Oulun yliopistossa, he kokivat sen siis vastaavan koulutustarjontaansa. Monitasoinen yhteistyö tukee niin opetusta kuin tutkimustakin. Yhteistyön avulla koulutuksen laaja-alaiselta kentältä hiotaan ylimääräiset särmät pois ja opettajuudelle annetaan tilaisuus uudistua.

Oulun ammattikorkeakoulun rehtori ja toimitusjohtaja Paaso kirjoittaa paikallislehden kolumneissa merkittävästä OAMK:n ja Oulun yliopiston yhteistyömallista, jonka yhteistyötavoitteita ovat aluevaikuttavuus, opiskelijoiden läpivirtaus sekä tilojen käyttö kiinteistöissä. Opetusyhteistyölaki mahdollistaa jo nyt yhteistyön korkeakouluopetuksessa, mutta tavoitteita voisi Opetus- ja kulttuuriministeriön mukaan asettaa eri alojen koulutusten erilaisille ja erisävyisille yhteistyö- ja työnjakoratkaisuille. Näitä voisivat olla yhteinen opetustarjonta ja moniammatillinen tiimiopettajuus- ja oppiminen (Paaso 2018.) Opinnäytetyönämme laatimamme opintokokonaisuuden fokus on vastata juurikin yhteiseen opetustarjontaan sekä moniammatillisen oppimisen mahdollisuuksiin lähi- ja verkko-opetuksessa. Kehittämässämme opintokokonaisuudessa yhdistyy hankkeiden synnergia, joka on jo vaikuttanut koulutuksen, Oulun yliopiston, opetustarjontaan ja mahdollistanut erisävyiset yhteistyöratkaisut.

7.3 Ammatillisen osaamisemme kehittyminen opinnäytetyöprosessissa

Ammatillinen osaamisemme on karttunut hanketyöskentelyn myötä. Voidaan puhua, Otalan sanoja lainaten, ketterästä oppimisesta, joka takaa nykypäivän työelämässä menestymisen. (Ojala 2018) Hanketyöskentely on vaatinut muun muassa resilienssitaitoja, joiden avulla olemme saavuttaneet opinnäytetyömme päätavoitteen, opintokokonaisuuden kehittämisen Valmiina työelä-

mään! (VALTE) –hankkeeseen. Oppimisemme on tapahtunut tietyllä tapaa pyrähdyksinä. Oppimispyrähdyksien kautta osaaminen ja tieto lisääntyvät vähitellen, pyrähdyksen jälkeen arviointikohdissa on tapahtunut varsinainen oppiminen. (Ojala 2018, 32-33.)

KUVIO 3. Ketterä oppiminen (Ojala 2018, 33.)

Opinnäytetyönä kehittämämme opintokokonaisuus on tehnyt meistä asiantuntijoita ammatillisten vuorovaikutustaitojen ja ammatti-identiteetin vahvistumisen suhteen. Valitsimme myös YAMK-tutkinnon muissa opinnoissa näkökulmaksi vuorovaikutuksen aina kuin se oli mahdollista. Esimerkiksi projektijohtamisen opinnoissa kirjoitimme ryhmätyönä blogin vuorovaikutteisesta projektiviestinnästä. Ymmärryksemme opinnäytetyömme aiheesta on syventynyt oleellisesti ja koemme pystyvämme keskustelemaan ja kouluttamaan aiheita eri näkökulmista huomioiden koulutettavien toiveet ja tarpeet. Tietotaitomme vahvuudesta kertoo myös se, että ilman ennakkovalmistautumista pystymme herättämään keskustelunaihoita ja linkittämään aiheita substanssialamme muihin koulutuksiin. Osaamme yhdistää ammatilliset vuorovaikutustaidot ja ammatti-identiteetin vahvistamisen entistä tärkeimmiksi tekijöiksi työelämän eri osa-alueilla nyt ja tulevaisuudessa. Opintokokonaisuutemme aihe on juurtunut meihin vahvasti. Hanketyöskentelyn kautta verkostoyhteistyön merkitys työelämässä on korostunut ja se tuntuu hyvin palkitsevalta. Olemme päässeet Valmiina työelämään! (VALTE) - hankkeessa ja hankkeen kautta tutustumaan uusiin ihmisiin ja solmimaan heidän kanssaan myös jatkoyhteistyökuvioita. Verkostoyhteistyön kautta olemme päässeet rakentamaan omaa ammatillista osaamistamme koulutuskentällä. Opettaminen kolmella eri

koulutusasteella sisältää tietyllä tapaa samanlaisia osaamistavoitteita, mutta laajemman ymmärryksen lisääminen aiheista esimerkiksi yliopistoasteella on otettava huomioon. Tämän huomion pilotoinnin opettaja toi esille myös palautteessaan. Koulutuksen laatuun ja työelämälähtöisyyteen tulee panostaa kaikilla eri koulutusasteilla. Uudet opetussuunnitelmat korostavat aiempaa vahvemmin oppijoiden omien oppimistapojen ja vahvuuksien merkitystä, jonka vuoksi näimme opintokokonaisuudessamme opiskelijan vahvuuksien esille nostamisen hyödyntävän opiskelijoiden työelämätaitojen oppimista jatkossakin. Nykyiset ammatillisten tutkintojen ja korkeakoulujen opiskelijat eivät ole saaneet varhaiskasvatus- ja perusopetuspolullaan ainakaan lain määreenä vahvuusperusteista ja positiivista pedagogiikkaa tukevaa opetusta, joten on äärimmäisen tärkeää, että opintokokonaisuutemme kautta heillekin mahdollistetaan oman identiteetin vahvuuksien huomaamisen taito ammatillisuudessa.

Omia oppimistavoitteitamme opinnäytetyöprosessissa olivat, että pystymme luomaan opintokokonaisuuden, joka lunastaa paikkansa eri koulutusasteiden opetussuunnitelmissa vapaavalintaisina opintoina tai osana muita työelämävalmiusopintoja. Opintokokonaisuuden on laadullisesti täytettävä eri koulutusasteiden kriteerit ja erottauduttava joukosta kiinnostavuutensa vuoksi. Opintokokonaisuus löysi paikkansa ja laatu täyttyi eAMK -kriteerien pohjalta. Opiskelijoilta saadun palautteen perusteella se oli erottautunut opetustarjonnasta ja valittu osaksi omaa opintopolkua. Opintokokonaisuusprosessin luomisen myötä oma ammatillinen osaaminen pedagogisesti pätevinä opettajina ja kehittäjäosaajina sai vahvistusta. Myös tämä edistää edelleen omaa ammatti-identiteetin rakentumista. Opintokokonaisuuden luominen opinnäytetyönä ylemmässä ammattikorkeakoulutuksessa Valmiina työelämään! (VALTE) - hankkeessa mahdollisti kehitettävän opintokokonaisuuden testaamisen, palautteen saamisen ja arvioinnin usean eri tahon toimesta. On sykähdyttävää, että ammatillisten vuorovaikutustaitojen ja ammatti-identiteetin opintokokonaisuutemme on osa Valmiina työelämään! (VALTE) hankkeen työhyvinvoinnin opintokokonaisuutta ja tulee osaksi opiskelijoiden tutkintoja ammattiopistoista, ammattikorkeakouluista ja yliopistosta valmistuville opiskelijoille.

Miettiessämme opinnäytetyön työstämisprosessia kehittämistuotoksen luomisessa, olemme tutustuneet kehittämistyön lähtökohtiin. Ymmärrämme nyt kehittämistoiminnan tarvitsevan pohjalle tutkimusta, jotta kehittämistoimintatyöllä olisi laadukkaita vaikutuksia ja vaikuttavuutta työelämään, nyky-yhteiskunnan tuottavuutta ja tehokkuutta unohtamatta. Kehittämistyön syklisyys mielestämme takaa sen, että lopputuloksesta syntyy mahdollisimman ”hiottu timantti”. Kehittämisprosessiin tarvitaan verkostoyhteistyötä, joka täydentää näkökulmillaan ja asiantuntevalla konsultaa-

tiollaan ja ohjauksellaan työn etenemistä. Ajankohtaisten palautteiden ja näkökulmien huomioiminen sekä aikaisempien tutkimusten tutkimustulokset ovat ensiarvoisen merkittäviä kehittämistuloksemme kehittämistyössä kuten myös yleisesti ottaen kaikessa kehittämistoiminnassa.

7.3.1 Luotettavuus ja eettisyys

Kehittämistyössä on tarkoitus saattaa tulokset ja menetelmät julkisen arvioinnin kohteeksi. Tähän vastasimme altistamalla opintokokonaisuutemme pilotointiin Oulun yliopistolle. Kehittämämme opintokokonaisuuden luotettavuutta korostaa sen aito testaaminen autenttisessa opetustilanteessa sekä saatu arvioiva palaute. Palautekyselyn vastausprosentti oli korkea, jonka perusteella opintokokonaisuuden palaute saa merkittävän painoarvon luotettavuudessa lisätynä opettaja Lindholmin palautteella. Opiskelijoiden antama palaute oli anonymia ja opettaja Lindholmia ja M.A.Ed.psych Kiema-Junesia kunnioittaen, on heidän kanssaan suullisesti ja sähköpostitse sovitettu heidän antaman konsultoinnin, palautteen, nimien ja ammattinimikkeiden käytöstä opinnäytetyönraportissa. Työn tuloksen luotettavuuden puolesta puhuvat myös käyttäjälähtöisen näkökulman ja käyttäjien moninaisuuden huomioon ottaminen opintokokonaisuuden laatimisessa.

Kehittämistyöhön liittyvissä eettisissä kysymyksissä pyrimme vastuullisiin ratkaisuihin. Tutkimusetiikan näkökulmasta hyvän tieteellisen käytännön lähtökohtia korostimme ottamalla muiden tutkijoiden työn ja saavutukset asianmukaisella tavalla huomioon. Kunnioitamme muiden tutkijoiden tekemää työtä, viittasimme heidän julkaisuihinsa asianmukaisella tavalla myös opintomateriaalissa ja annoimme heidän saavutuksilleen kuuluvan arvon ja merkityksen omassa tutkimuksellisessa kehittämishankkeessamme ja sen tuloksia julkaistessamme. (Hyvä tieteellinen käytäntö. 2012-2014.) Erityisesti pidimme tärkeänä KIKO-hankkeen myötä saamamme tiedon oikeellisuutta ja sen käytön läpinäkyväksi tekemistä esittelemällä levitykseen menevää materiaalia toimijoille sekä AHAA Vision Oy:n yrittäjille järjestämässämme palaverissa. Tämä mielestämme korostaa opinnäytetyön eettistä puolta. Teimme myös heidän pyynnöstään korjauksen opetusmateriaaliin, jossa tietty Kitkaton kommunikointi - materiaaliin liittyvä tieto on vain Valmiina työelämään (VALTE) – hankkeen opettajien käyttöön opetustilanteessa, ei jaettavaksi opiskelijoille materiaalin mukana. Kunnioitamme KIKO – hankkeen kognitiivista sisältöä kaikkienensa. Vaikka opinnäytetyö on julkinen korkeakoulututkimuksen osa, kehittämämme opetusmateriaali esitetään kokonaisuudessaan varsinaisesta työstä erillisessä ns. tausta-aineistossa eli ViLLE-oppimisjärjestelmässä. Käyttöoi-

keus on hankkeen oppimisjärjestelmän käyttäjillä, opinnäytetyöntekijöinä meillä on tekijänoikeudet.

Opinnäytetyön luotettavuutta ja eettisyyttä puoltaa opintokokonaisuuden julkaisemattomuus ennen hanketoimijoiden lupaa. ViLLE:ssä olevat Valmiina työelämään! (VALTE) - hankkeeseen tuotetut materiaalit / opinnot ovat julkistamattomia muille kuin VALTE-toimijoille hankkeen loppuun saakka lokakuuhun 2018. Tuotetut materiaalit / opinnot eivät ole salassa pidettäviä, joten niitä voi käyttää ja niitä voidaan esitellä hankkeen ulkopuolisille. Esittelemme opinnäytetyön liitteenä opiskelijoiden käyttöön tarkoitetun opintokokonaisuuden oppimateriaalin.

7.3.2 Jatkokehittäminen ja jatkotutkimusaiheet

Opintokokonaisuutemme ammatillista vuorovaikutusaidoista ja ammatti-identiteetistä osana työelämätaitoja jatkokehittämisessä näyttäytyy kiistattomasti kaksi suuntaa. Opintokokonaisuutta voidaan kehittää yksilötasolla lisäten opiskelijoille oppisisältöön syvällisempää teoriaa kuten työpsykologiaa. Tämä takaisi laajemman kuvan ammatillisten vuorovaikutustaitojen ja ammatti-identiteetin vahvistumisen merkityksellisyydestä ja aiheisiin paneuduttaisiin intensiivisemmin ihmismielen kautta. Lisäteorian myötä tulisi tarkentaa myös osaamistavoitteita, itsenäisiä tehtäviä ja pedagogisia ratkaisuja. Opintokokonaisuusmateriaalin kääntäminen englanniksi kansainvälisten opiskelijoiden käyttöön voisi olla myös yksi tie vahvistaa työelämätaitoja, ammatillisia vuorovaikutustaitoja ja oman ammatti-identiteetin rakentumista. ViLLE -oppimisympäristö mahdollistaa pelilliset opetusmenetelmät, joten se voisi olla hyvä areena jatkokehittää opintokokonaisuutemme itsenäisiä tehtäviä pelillisiin muotoihin. Nyky-yhteiskunnan IT -taitajien oppimisessa vaikuttaa korostuvan medialukutaito.

Toinen polku jatkokehittämisessä olisi opintokokonaisuuden laajentaminen työyhteisö- ja organisaatiotasolle. Viitekehyksenämme olleesta Kitkaton kommunikointi (KIKO)- hankkeesta löytyy myös tähän näkökulmaan teoriapohjaa. Tästä vaihtoehdosta tulee kuitenkin keskustella KIKO – toimijoiden kanssa ja sopia selkeät ohjenuorat teoreettisen ja toiminnallisen viitekehyksen laajentamisesta. Opinnäytetyöprosessin loppupuolella saimme tietää erään YAMK -opiskelijan vastanneen tähän jatkokehittämiseen työyhteisöön liittyvällä oppimateriaalilla, joka julkaistaan myös Valmiina työelämään! (VALTE)- hankkeen oppimisympäristössä. Yhdessä sisällöistä tulee katta-

va kokonaisuus, joka on hyödynnettävissä Valmiina työelämään! (VALTE) -hankeen toimesta koulutuksen eri asteilla ja eri aloilla valtakunnallisesti.

Opinnäytetyömme suunnitelmavaiheessa jatkotutkimusaihe-ehdotuksena meillä oli opintokokonaisuuden pilotointi yhdellä tai useammalla koulutusasteella. Oulun yliopistolla toteutunut pilotointi vastasi yhden koulutusasteen osalta tähän jatkotutkimusaiheeseen. Toteutimme pilotoinnin jälkeen arvioinnin opintokokonaisuuden käytettävyydestä opettajan näkökulmasta sekä intervention hyödyllisyydestä opiskelijalle itsearviointina. Mielenkiintoista olisi myös tutkia ammatillisten vuorovaikutustaitojen kehittymisen ja ammatti-identiteetin vahvistumisen vaikutuksista ja vaikuttavuudesta opintokokonaisuuden suorittaneilta opiskelijoilta tulevassa työelämässä. Vuorovaikutustaitojen hyödyntämisestä ja niiden tuloksellisesta oppimis- ja opettamisprosessista on vähän tutkimustietoa. Voimme todeta, että opinnäytetyömme jatkotutkimusaiheet tukevat myös vuorovaikutustutkimuksen laajempaa näkökulmaa ammatillisen vuorovaikutustutkimuksen lisäksi.

LÄHTEET

- Aarnikoivu, H. 2010. Työelämätaidot: menesty ja voi hyvin. Sanoma Pro Oy.
- Ahonen, M-L. 2018. Korkeakoulut kumppanuksina. Opettaja-lehti 2018/06.
- Aira, A. 2012. Toimiva yhteistyö: Työelämän vuorovaikutussuhteet, tiimit ja verkostot. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä University Printing House.
- Aksela, M. & Pernaa, J. 2013. Teoksessa Kehittämistutkimus opetuslalla. Pernaa, Johannes. (toim.) PS-kustannus. Opetus 2000, 181-200.
- Avola, P. 2017. Positiivinen pedagogiikka opetussuunnitelmassa. Positiivisen pedagogiikan aihe-alueiden ja Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden 2014 sisällölliset yhtäläisyydet. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta.
- Brown, R.F & Bylund, C.L. 2008. Communication skills training: Describing new conceptual model. Academic Medicine, 83 (1), 37-44.
- eAMK. Verkkototeutusten laatukriteerit. 2017. Viitattu 24.1.2017.
http://www.eamk.fi/globalassets/tutkimus-ja-kehitys--research-and-development/tki-projektien-lohkot-ja-tiedostot/eamk/teema-1/laatukriteerit/eamk_laatukriteerit_valmis.pdf
- Edu.fi. 2018. Ammattikoulutus. Elinikäisen oppimisen avaintaidot. Viitattu 12.4.2018.
http://www.edu.fi/ammattikoulutus/elinikaisen_oppimisen_avaintaidot
- Eteläpelto, A. & Vähäsantanen, K. 2006, 26-43. Teoksessa Ammatillisuus ja ammatillinen kasvu. 2006. Eteläpelto, A & Oinismaa, J. (toim). Aikuiskasvatuksen 46. vuosikirja. Vantaa. Kansanvalistusseura.
- Filppa, H. & Soini, H. (toim.) 2014. Kitkaton kommunikointi. Tuotanto- ja suunnitteluorganisaatioiden vuorovaikutuksen kehittäminen. Oulun yliopisto. Oulu. Viitattu 26.12.2017.

https://www.tsr.fi/documents/20181/40645/112299KIKO_LOPPURAPORTTI_Final.pdf/e2e59116-b448-4e0a-a399-05ee8588d74c

Hanhinen, T. 2010. Työelämäosaaminen Kvalifikaatioiden luokitusjärjestelmän konstruointi. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Viitattu 24.4.2018.
<http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/66674/978-951-44-8290-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Hiidenmaa, S. 2008. 2, 3, 21. Powerpoint-oppimateriaali oppimisen edistämässä. Kehittämishankeraportti. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Ammatillinen opettajakorkeakoulu.

Hiltunen S., Hiltunen S. & Lievonen T. 2015. TYÖELÄMÄTAITAJAT – VALMIUKSIA TYÖELÄMÄÄN Ammattikorkeakouluopiskelijoiden yleisten työelämätaitojen kehittäminen palvelumuotoilun keinoin. Viitattu 11.1.2017.
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/101340/2Opinn%C3%A4ytety%C3%B6_Hiltunen_Hiltunen_Lievonen.pdf?sequence=3

Ilmarinen 4.9.2017. Uudistu tai katoa -mitkä ovat tulevaisuuden tärkeimmät työelämätaidot? Viitattu 1.4.2018. <https://www.ilmarinen.fi/uutishuone/arkisto/2017/uudistu-tai-katoa/>

Isotalus P. & Rajalahti, H. 2017. Vuorovaikutus johtajan työssä. Alma Talent. Helsinki.

Kaisla, L. & Kankaanranta M. 2015, 55. Digitaalisten työkirjojen tutkimuksellinen arviointi. Teoksessa Digitaalinen oppimateriaali koulun arjessa. Kaisla M., Kutvonen-Lappi T. & Kankaanranta M. (toim.) Jyväskylän yliopisto. Viitattu 24.10.2017.
<https://ktl.jyu.fi/julkaisut/julkaisuluettelo/julkaisut/2015/d115.pdf>

Kamensky, M. 2015. Menestyksen timantti. Strategia, johtaminen, osaaminen ja vuorovaikutus. Helsinki: Talentum Media Oy.

Karjalainen, A-M. 2015, 62-75. Omaelämäkerrallinen kirjoittaminen ja reflektio ammatillisessa oppimisessä. Teoksessa Osaamiseksi kokemus jokainen. Helminen, J. (toim.) 2015. Oy Unipress Ab.

Kataja J., Jaakkola T. ja Liukkonen J. 2016. Ryhmä liikkeelle. Toiminnallisia harjoituksia ryhmän kehittämiseksi. PS-Kustannus.

KIKO-prosessikoulutus 3.3.2017. Kitkaton kommunikointi on avainasemassa organisaation toiminnassa! 2016-materiaali.

Kultalahti, S. 2015. "Its so nice to be at work!" Vaasan yliopisto. Viitattu 10.5.2018.

https://www.univaasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-651-7.pdf

Kuurila, E. 2014. URAOHJAUS JA URASUUNNITTELU AMMATTIKORKEAKOULUSSA. Turun yliopiston julkaisuja. Viitattu 24.4.2018.

<https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/98607/AnnalesC384KuurilaVK.pdf?sequence=2&isAllowed=>

Laine A., Salervo P., Sivén T. & Välimäki P. 2012, 21-22. Opi ammattiin. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Miettinen, R. 1998, Aikuiskasvatus 2, 84-97. Miten kokemuksesta voi oppia? Kokemus ja reflektiivinen ajattelu John Deweyn toiminnan filosofiassa. Viitattu 9.5.2018.

Mälkki, K. 2011. 136-155. Reflektiot ja emotiot: teorioiden yhdistämisen ongelmia ja ratkaisuja. Teoksessa Holma, K. & Mälkki, K. (toim.) 2011. Tutkimusmatkalla. Metodologia, teoria ja filosofia kasvatustutkimuksessa.

Mäkinen J-P., Bordi L., Heikkilä-Tammi K., Seppänen S. & Laine N. PSYKOSOSIAALISIIN KUORMITUS- JA VOIMAVARATEKIJÖIHIN LIITTYVÄ TYÖHYVINVOINTITUTKIMUS SUOMESSA 2010–2013. 2014, 13,20. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen raportteja ja muistioita 2014:18 https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70266/RAP2014_18_Ty%C3%B6hyvinvointitutkimusSuomessa.pdf?sequence=1

Naaranen, M. 2016. Mitkä työelämävalmiudet? Työterveyslaitos. Blogi 23.5.2016. Viitattu 24.4.2018. <https://www.ttl.fi/blogi/mitka-tyoelamavalmiudet/>

OAJ. Koulutuksen laatu. 2018. Viitattu 12.3.2018.
<http://www.oaj.fi/cs/oaj/koulutuksen%20laatu#arviointi>

Oamk. Tutkimus- ja kehitystyö. Hankkeet. Käynnissä olevat kotimaiset.
Valmiina työelämään. Viitattu 4.1.2018.
http://www.oamk.fi/hankkeet/kotimaiset_kaynnissa/?hanke_id=1579

Ojasalo K., Moilanen T. ja Ritalahti J. 2014. Kehittämistyön menetelmät. Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Opetushallitus. 2006 14, 9-10, 19. Verkko-oppimateriaalin laatuksikriteerit. Työryhmän raportti 16.12.2005. Edita Prima Oy. Viitattu 24.10.2016. http://www.oph.fi/download/47132_verkko-oppimateriaalin_laatuksikriteerit.pdf

Oulun ammattikorkeakoulu 2014. Ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyön ohje. Sisäinen lähde. Viitattu 16.9.2017, 1.6.2018.
<https://oiva.oamk.fi/utills/opendoc.php?aWRfZG9rdW1lbnR0aT0xNDMwNzY0Njky>.

Otala, L. 2018. Ketterä oppiminen. Keino menestyä jatkuvassa muutoksessa. Kauppakamari.

Paaso, J. 2018. Yhteinen kampus – kaksi yhtenäistä korkeakoulua. Yläkerta. Kaleva. 2018/98. K2, 36

Pernaa J. 2013. Kehittämistutkimus tutkimusmenetelmänä. Teoksessa Kehittämistutkimus opetuslalla. Pernaa, J. (toim.) PS-kustannus. Opetus 2000, 9-26.

Pesonen, J. & Aarto-Pesonen, L. 2017, 626-636. Liikunnanopettaja elinikäisenä oppijana. Teoksessa Liikuntapedagogiikka. Jaakkola, T., Liukkonen, J. & Sääkslahti, A. Jyväskylä: PS-KUSTANNUS

Sakomaa, V. 2015, 111-118. Digitaaliset oppimateriaalit yläkoulussa – haasteita ja mahdollisuuksia. Teoksessa Digitaalinen oppimateriaali koulun arjessa. Toim. Kaisla M., Kutvonen-Lappi T. & Kankaanranta M. Jyväskylän yliopisto. Viitattu 24.10.2017.
<https://ktl.jyu.fi/julkaisut/julkaisuluettelo/julkaisut/2015/d115.pdf>

Selkokeskus 2013. Selkoa selkokielestä. Opet oppii -hanke Espoon työväenopisto 17.12.2013.
Leealaura Leskelä. Selkokeskus. Viitattu 29.1.2018.
http://www.opetoppii.fi/uploads/1/9/0/1/19016713/selkokielineen_vuorovaikutus_17_12_2013.pdf

Sitra 2017. Sitran selvityksiä 123. Eväitä työelämään. Kuusi tapaa lisätä korkeakouluopiskelijoiden työelämävalmiuksia. Arola, M. (toim.) Viitattu 24.10.2017. <https://media.sitra.fi/selvityksiä123>

Talvio, M. & Klemola, U. 2017. Toimiva vuorovaikutus. PS –Kustannus. Bookwell Digital. Juva.

Toikko T. & Rantanen T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy.

Työ 2040. Skenaarioita työn tulevaisuudesta. 2017, 17-18. Sitra-julkaisut. Demos Helsinki & Demos Effect. Viitattu 24.10.2017. https://media.sitra.fi/2017/02/27175425/Tyo_2040-3.pdf

Työelämän kehittämisstrategia vuoteen 2020. Viitattu 3.1.2018.
http://www.tyoelama2020.fi/tietoa_hankkeesta/tyoelamastrategia

Uusitalo-Malmivaara, L. & Vuorinen, K. 2016. Huomaa hyvä! Näin ohjaat lasta löytämään luontevahvuutensa. Jyväskylä: PS-kustannus.

Uusitalo-Malmivaara, L. & Vuorinen, K. 2018. Huomaa hyvä! Vahvuusvariksen bongausopas. Jyväskylä: PS-kustannus.

VALTE. 2018. Viitattu 24.1.2018. <http://www.valte.fi/>

Valtonen, M. 2015, 93-107. Ammatti –identiteetti ja sen rakentuminen. Teoksessa Osaamiseksi kokemus jokainen. Helminen, J. (toim.) 2015.

Verkkotutor. Tampereen yliopisto. Viitattu 28.2.2017. www.15.uta.fi/verkkotutor/kokem

Vesterinen, V-M. & Aksela, M. 2013. Opetuksellinen kehittämistutkimus väitöskirjatutkimuksen lähestymistapana. Teoksessa Kehittämistutkimus opetuslalla. Perna, J. (toim.) PS-kustannus. Opetus 2000, 201-222.

VILLE-käyttöönotto-esitys. 2017. VILLETEAM.fi. VILLE. VILLE. 2017. Viitattu 24.10.2017.
<http://www.learninganalytics.fi/fi/ville>

Virtanen, H. 2002. Selko-opas. Monikulttuurinen osaaminen ja ohjaus- opetusmateriaali. DIAK. 2016

Väyrynen, S., Kisko K., Filppa, H. & Väänänen, M. 2014. Optimaalisten työjärjestelmien edellytykset tuotannossa. Teoksessa Filppa, H. & Soini, H. (toim.) 2014. Kitkaton kommunikointi. Tuotanto- ja suunnitteluorganisaatioiden vuorovaikutuksen kehittäminen. Oulun yliopisto. Oulu. Viitattu 26.12.2017.
https://www.tsr.fi/documents/20181/40645/112299KIKO_LOPPURAPORTTI_Final.pdf/e2e59116-b448-4e0a-a399-05ee8588d74c

LIITTEET

Opintokokonaisuus ammatillisista vuorovaikutustaidoista ja ammatti-identiteetistä osana työelämätaitoja

**Työelämätaidot:
Ammatillinen
vuorovaikutus ja
ammatti-identiteetti**

3 op

Maavirta & Ties

Opintokokonaisuuden ohjeita

- o Tervetuloa mukaan ammatillisen vuorovaikutuksen ja ammatti-identiteetin opintoihin.
- o Lähiopetustunteja on 8 h ja muu osio verkko-opiskelua.
- o Opintokokonaisuus sisältää harjoitustyönä opiskelijan oman ammatti-identiteetin portfolion.

Maavirta & Ties 5/2018

**Opintokokonaisuuden
tavoitteet**

- o Opintojen tavoitteena on, että saat ymmärrystä siitä mitä on ammatillinen vuorovaikutus ja ymmärrät ammatillisten vuorovaikutustaitojen merkityksen osana hyvää työelämää.
- o Opintojaksolla opit tunnistamaan ammatillisen vuorovaikutuksen perustaidot.
- o Opintojaksolla tarkastelet vuorovaikutustapaasi sekä tutustut omiin vahvuksiisi ja sitä kautta rakennat omaa ammatti-identiteettiäsi.
- o Tällä opintojaksolla rakennat myös oman ammatillisen vuorovaikutuksen perustaa josta sinun on mahdollista lähteä kehittämään oman työurasi ammatillisen vuorovaikutuksen käyttöteoriaa.

Maavirta & Ties

Aloitustehtävä

- o Aloita oman portfolion työstäminen. Tarkoituksena on, että portfoliossasi reflektoit ammatillista vuorovaikutusta ja ammatti-identiteettiäsi päiväkirjanomaisesti.
  - o Portfolio (max. 6 sivua) palautetaan opettajalle opintojakson loputtua.
- o Liitä portfolioon oma kuvasi ja kirjaa perustietosi sisältäen tulevan ammattisi.
- o Aloitustehtävänä on tutustua käsitteeseen vuorovaikutus. Etsi tietoa netistä hakusanalla "vuorovaikutus" ja listaa portfolioon tiivistetysti kolme ydinasiaa vuorovaikutuksesta.

Maavirta & Ties 5/2018

Ammatilliset vuorovaikutustaidot

Henkilökohtaisen vuorovaikutustyylin kehittäminen

Haverinen & Tiiu 3/2018

Mitä ovat ammatilliset vuorovaikutustaidot?

- o Työsuojelurahasto:

<https://www.youtube.com/watch?v=ny5patHK2xo>

Haverinen & Tiiu 3/2018

Ammatilliset vuorovaikutustaidot

- o Ovat työhön ja ammattirooliin liittyviä erityisaitoja
- o Eivät liity persoonallisuuden piirteisiin tai yksilön sosiaalisuuteen
- o Ovat opittavissa
- o Ovat yhteydessä työelämässä esiintyviin konflikteihin tai saavutuksiin

Haverinen & Tiiu 3/2018

Mistä ammatillisessa vuorovaikutuksessa on kyse?

- o Kyvystä erottaa tieto- ja tunnesisältö toisistaan verbaalisten viestien kuuntelemisessa.
- o Kyvystä keskittyä yhteen asiaan kerrallaan ja tarkastella sitä mahdollisimman yksityiskohtaisesti ja konkreettisesti.
- o Kyvystä tarjota keskustelukumppanille avoin tyhjä tila; epäonnistuneissa vuorovaikutustilanteissa usein täytämme toisen tilan puhumalla liikaa, korostamalla omia näkemyksiä jne. tai neuvomalla "Ilman lupaa" ja ratkaisemalla pulmatilanteet toisen puolesta.

-> TAITAVA VUOROVAIKUTUS

Haverinen & Tiiu 3/2018

AMMATILLISET VUOROVAIKUTUSTAITOT

Haverinen & Tiiu 3/2018

Taitavan vuorovaikutuksen rakentuminen

- Perusta: persoonallinen, itselle parhaiten soveltuva vuorovaikutustapa
- Taidot kehittyvät koko työuran ajan
- MUISTA: kriittisyys, armollisuus, omien vahvuuksien tunnistaminen ja hyödyntäminen

Haverinen & Tiiu 3/2018

Pohdintatehtävä:
Mitä hyötyä sinulle on siitä, että vuorovaikutustaitosi kehittyvät?

->Keskustele asiasta pariisi kanssa/pienryhmässä
 -> Kootaan keskustelun tuloksia yhteisessä keskustelussa
 ->Kirjaa hyöty portfolioon

Havranen & Ties 3/2018

Perustaitoja

- Kuuntelemisen taito
- Kysymisen taito
- Konkreettiseen palaamisen ja siinä pysymisen taito
- Rakentavan dialogin ylläpitämisen taito
- Neuvomisen ja omien oletusten välttäminen
- Peilaamisen taito
- Läsnäolotaidot ja empatia
- Vuorovaikutustilanteiden johtaminen

Havranen & Ties 3/2018

Kysymysharjoitus:
 noin 10min*2

Haastateltava: Kuvaile haastattelijalle jokin koulutukseen liittyvä asia (onnistuminen tai haastava tilanne)
 Haastattelija: Kuuntele tarkasti, pyri saamaan lisätietoa kysymällä
 -> lopuksi kootaan ajatuksia keskustelussa

- AVOIMET KYSYMYKSET; antaa keskustelukumppanin itse päättää mitä ja miten vastaa
- SULJETUT KYSYMYKSET; voi vastata kyllä tai ei
- TARKENTAVAT KYSYMYKSET; kun sanoit näin, mitä tarkoittit...?
- Ei monikkokysymyksiä, yksi kysymys kerrallaan!

Havranen & Ties 3/2018

Vuorovaikutusesimerkki (Kiko-hanke videolinkki)

Havranen & Ties 3/2018

Kuuntelu- ja peilausharjoitus:
 noin 15-20min (3hlöä)

- Haastateltava: Kuvaile tilanne, missä olet havainnut vuorovaikutustaitojen merkityksen myönteisenä tai niiden puutteen kielteisenä vaikutuksena tilanteeseen
- Haastattelija: Kuuntele tarkasti, valmistaudu toistamaan (peilaamaan) viesti mahdollisimman samanlaisena, myönteinen palaute hänen näkemistään hyödyistä
- Havainnoija: Palaute haastattelijalle, kuinka tarkasti hän onnistui toistamaan viestin; Jäikö jotain sanomatta? Tuliko jotain lisää?

Havranen & Ties 3/2018

Taitavan ammatillisen vuorovaikutuksen tunnuspiirteitä

- Keskity kuunteluun ja asiakkaan tilanteen tarkentamiseen ja pysähtymiseen
- Tarkenna rohkeasti keskustelukumppanisi tuntemuksia ja tunnelmia aroistakin asioita
- Käytä mahdollisimman usein avoimia kysymyksiä
- Vältä omia oletuksia ja tulkintoja kysymysten muotoilussa
- Kysy yksi kysymys kerrallaan
- Etene rauhallisesti ja maltillisesti; avoin tila keskustelukumppanille

Havranen & Ties 3/2018

- o Huolehdi vuorovaikutustilanteen rakenteellisesta turvallisuudesta (aika ja paikka)
- o Kunnioita työkaverisi ammatillista autonomiaa ja työkokemusta (tasavertaisuus) – kuin myös asiakkaasi kokemusasiantuntijuutta
- o Arvosta kokemusten vastavuoroista jakamista erityisesti pienryhmätilanteissa (turvallinen ilmapiiri)
- o Ole armollinen itseäsi kohtaan!

Haverinen & Ties

3/2018

Temperamenttityylit

- Temperamenti kuvaa yksilön tapaa reagoida keholaan ja käyttäytymisellään esiin tuleviin tilanteisiin.
- Temperamenttien ymmärtäminen on kiehtova tie itsetuntemukseen ja ihmisuhteiden maailmaan ja se auttaa oivaltamaan, miten ja miksi ihmiset toimivat eri tavoin.
- Psykologi Tony Dunderfeltin teoksesta Tunnistatemperamentit on kehitetty kysely jonka avulla voit selvittää omaa temperamenttityyliäsi.
- Testaa siis oma temperamenttityyli (testin tekeminen kestää noin 5 min.)
- <https://www.ps-kustannus.fi/tunnistatemperamentit.html>
- Testin jälkeen pohdi muutamalla lauseella portfolioosi, mikä temperamenttityyli sinussa vaikuttaa vahvimmin ja miten se näkyy ammatillisessa vuorovaikutuksessa.

Havinen & Tui

3/2018

Temperamenttityylikaavio

Temperamenttien ulottuvuudet

Tony Dunderfelt

Havinen & Tui

3/2018

Vinkejä vuorovaikutustilanteisiin

Ole tehokas, älä jutuuttele, keskity suoleen, korosta faktoja, älä itsetyydyksellisiä

Ole täsmällinen, älä jutuuttele, korosta faktoja ja selvitä asiat yksityiskohdista. Korosta laatuja ja laadettavuutta.

Ole ystävällinen ja anna tukesi, anna toisille laatuja ja turvallisuutta, korosta yksityiskohtia, ole karsiva.

Tunnista temperamentit.
<http://esseeparanki.proakatemia.fi/tunnista-temperamentit-2/>

Havinen & Tui

3/2018

Positiivinen oppiminen ja pedagogiikka

- Tutustu käsitteeseen ja kirjallisuuteen:
- Positiivinen oppiminen ja positiivinen pedagogiikka
- Tee käsitekartta ko. käsitteistä portfolioosi.

3/2018

Huomaa hyvä!

“Vahvuuksien tuominen minkä tahansa yhteisön kieleen ja kulttuuriin, antaa jokaiselle sen jäsenelle kokemuksen arvostuksesta sekä hyvän ja ehyen näkemisestä itsessä ja toisissa”

Havinen & Tui

3/2018

- Mitä vahvuutta tässä tarvitaan?
- <https://www.ignitermedia.com/products/1350-the-marshmallow-test>

Havinen & Tui

3/2018

Mitä ovat luontenvahvuudet

- o ominaisuuksia, jotka tuntuvat omalta "itseltä" ja joiden käyttö on sisäisesti motivoivaa
- o näkyvyyttä tunteissa, ajatuksissa ja käytöksessä
- o panevat käytäntöön moraalisesti arvokkaat ihmistyypit
- o tukevat laajasti hyvinvointiamme
- o ne eivät kulu eivätkä sorra muita
- o helppous, aitous, energia, motivaatio

Huovinen & Tiesi

3/2018

Luontenvahvuudet

- o Luontenvahvuudet ilmentävät hyveitä. Vahvuusajattelussa painopiste on niissä piirteissä, jotka saavat ihmisen toimimaan ja mahdollistavat mm. kognitiivisen tiedon hyväksikäytön.
- o Values in Action eli VIA on luontenvahvuuksien tunnistamiseen ja hyödyntämiseen tähtäävä vahvuusmittari.
- o Tee testi. Suomeksi käännetty testi on osoitteessa www.viame.org Palvelimelle joudut aluksi rekisteröitymään. Valitse Via Survey (Youth-Ages 10-17). Vaikka mittari on suomeksi validoitu 10-17-vuotiaille, antaa sen määrittämä luontenvahvuuksien tulos itereflektoitavaa tietoa vastaajalle iästä riippumatta. Mittarin täyttö antaa vastaajalle viisi ydinvahvuutta.
- o Mittaamisen tarkoituksena on löytää ihmisestä hänen parhaat puolensa, ts. ydinvahvuuden ulkopuolelle jäävät vahvuudet eivät ole heikkouksia.

Huovinen & Tiesi

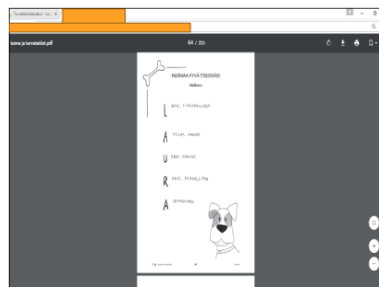

- o Kirjaa portfolioosi viisi ydinvahvuuttasi ja pohdi niiden merkitystä ammatti-identiteetissäsi. Pohdi lisäksi, miten voit vaikuttaa ammatti-identiteettiisi vahvuuksiesi myötä. Tee myös Huomaa hyvä itsessäsi-mallin mukaan omaa nimeäsi peilaavat hyveet.

Huovinen & Tiesi

3/2018

Huovinen & Tiesi

3/2018

Vuorovaikutus, keskeinen hyvinvointitekijä

- Lämmittelyksi:
- <http://www.officeanimals.com/fi/2014/12/12/kommunikointi-on-kaiken-a-ja-o/>

Haverinen & Tui

3/2018

Kohtaamis- ja kehonkieliharjoitus

- Kuvitellaan olevamme cocktail- yms. tilaisuudessa eli kierrellään luokkatilassa
- Kohdataan toisemme eri tunnetiloilla
- Tervehditään, esitellään itsemme
- Kiinnitetään huomio kehonkieleen

Haverinen & Tui

3/2018

Kohtaaminen työpaikalla

- Jako kolmen hengen pienryhmiin
- Jokainen ryhmässä kokeilee yhtä seuraavista rooleista:
- Ajattelija
- Toiminnallinen
- Tunneihminen
- Case: Työpaikkakokous: aiheina
  - tuleva uudistus
  - virkistyspäivän suunnittelu
  - budjettikatsaus

Haverinen & Tui

3/2018

Origami; tähtihetki

- Taittele paperista origami -tähti ohjeen mukaisesti <https://www.youtube.com/watch?v=Cu9XaUa7sqw>
- Origamin ollessa valmis; mieti oman opiskelusi tähtihetki; mieti vuorovaikutuksen roolia ko. tilanteessa
- Tähdet laitetaan kellumaan vuorotellen vesiasiaan; jokainen vuorollaan kertoo tähtihetkensä ja perusteluja valinnalleen.

Haverinen & Tui

3/2018

Opiskelijan itsenäinen tehtävä

- Tähtihetken reflektointi portfolioon
- Kommentointivelvollisuus (kysymys*2) keskustelualueelle opettajan määrittelemiin kysymyksiin kohtaamisen harjoituksista.

Haverinen & Tui

3/2018

Tehtävä

- o Tutustu ajantasaisiin alla oleviin lehtileikkeisiin ja blogikirjoitukseen ammatillisesta vuorovaikutuksesta
- o - Tarve tulla kohdatuksi. Opettaja-lehti 12/2017.
- o - Milloin viimeksi hymyilit toisssä? Talentia -lehti 3/2017.
- o - Pesäpuu ry. Hurraa-huuto vuorovaikutukselle. 8.3.2018 <https://pesapublog.wordpress.com/2018/03/08/hurraahuuto-vuorovaikutukselle/>
- o Mitä ajatuksia kirjoitelmatieto sinussa herätti?
- o Pohdi portfolioon millainen sinä haluaisit olla ammatillisena vuorovaikuttajana.

Haverinen & Tosi 3/2019

Tarve tulla kohdatuksi

S...

Kuvassa: Opettaja-lehden toimittajat.

Uusi 5-1000

Haverinen & Tosi 3/2019

Milloin viimeksi hymyilit toisssä?

S...

S...

L...

Haverinen & Tosi 3/2019

Hurraa-huuto vuorovaikutukselle!

Pesäpuu ry
Pesäpuun huoltoa

Milloin viimeksi hymyilit toisssä? Tämä on kysymys, jota olen miettinyt paljon viime aikoina. Olen ollut töissä opettajana ja olen huomannut, että ihmiset eivät aina osaa hymyillä toisilleen. Tämä on valitettavaa, koska hymyily on tärkeä osa vuorovaikutusta. Hymyily on keino, jolla voidaan ilmaista tunteita ja saada toisistaan tukea. Hymyily on myös keino, jolla voidaan selvitellä tilanteita ja saada toisistaan apua. Hymyily on keino, jolla voidaan saada toisistaan iloa ja onnellisuutta. Hymyily on keino, jolla voidaan saada toisistaan rakkautta ja lämpöä. Hymyily on keino, jolla voidaan saada toisistaan voimaa ja rohkeutta. Hymyily on keino, jolla voidaan saada toisistaan elämäntyydytystä ja onnellisuutta. Hymyily on keino, jolla voidaan saada toisistaan elämäntyydytystä ja onnellisuutta.

Haverinen & Tosi 3/2019

Pohdintatehtävä (pareittain, lopussa ryhmäyhteenvedo)

- A) Mikä tänään meni hyvin?
-> diagnosoi hyvää
(What went well)
->huomaa hyvät pienet hetket

- B) Millä tavalla voisit hyödyntää omia vahvuuksiasi tulevassa työpaikassasi?

Huovinen & Toss

3/2018

Miksi merkityksellisiä tulevaisuuden työelämässä?

- o Työelämätaitojen Top -listalla (Sitra 2017)
  - o Yhdessä tekeminen -> työtä tehdään monilaisissa verkostoissa ja tiimeissä
  - o Verkostoituminen -> työtä tehdään enenevässä määrin verkostoissa
  - o Itsetuntemus -> oman osaamisen tunnistaminen ja sen sanoittaminen

3/2018

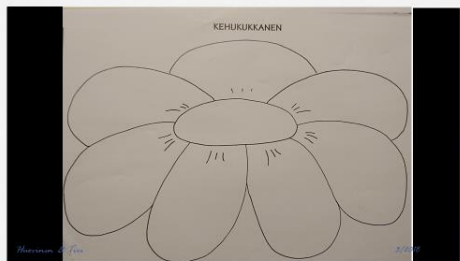
AMMATTI-IDENTITEETIN VAHVISTUMINEN JA TYÖHYVINVOINTI

- o Ammatillisten vuorovaikutustaitojen kehittäminen:
  - edistää työhyvinvointia ja työhön sitoutumista -> lisää organisaation toimintakykyä ja tuottavuutta
  - ✓ edistää työn mielekkyyden kokemista
  - ✓ vahvistaa ammatti-identiteetin rakentumista; arvostus, positiivinen/ rakentava palaute
  - ✓ selkeyttää yksilön työtehtävien/ organisaation tavoitteiden ymmärtämistä
  - ✓ lisää yksilön elämäntyytyväisyyttä -> kokonaisvaltainen vaikutus yksilön minäkuvan rakentumiseen

Huovinen & Toss

3/2018

Kehukukkanen

Huovinen & Toss

3/2018

Vahvuusbongaus

- o Huomaa hyvä/ "kehupenkki"-paritehtävä:
  - o Valitse Huomaa hyvä-toimintakorteista tms. pariasi kuvaava luonteenvahvuus (voi valita myös kaksi)
  - o Kerro hänelle havaintosi ja kirjaa portfolioon minkä vahvuuden huomasi ja mistä sen tunnisti? Mikä vahvuus sinussa huomattiin?

Huovinen & Toss

3/2018

Portfolion palautus

- Palauta ammatillisten vuorovaikutustaitojen ja ammatti-identiteetin oppimispäiväkirja opettajalle sovittuun päivämäärään mennessä.

Huovinen & Tasi

5/2018

Kiitos osallistumisesta!

Ystävällisesti pyydämme palautetta osoitteisiin: tiri.minna@gmail.com
heini.huovinen@gmail.com

Huovinen & Tasi

5/2018

Aihepiiriin liittyvää kirjallisuutta:

- Dunderfelt, T. 2012. Tunnistatemperamentit. Väriä elämään ja itsetuntemukseen. PS-Kustannus.
- Kiko. Kikaton kommunikaatio. Sertifikaattikoulutus-materiaali ja <http://www.kikohanke.com/>
- Rautu, S. & Salmimies, R. 2015. Työnohjajan opas. Valmentava ja ratkaisukeskeinen ote. Talentum.
- Uusitalo-Malmivaara, L. & Vuorinen, K. 2017. Huomaa tyylit! Näin ohjaat lastia ja nuorta löytämään luontevuutensa. PS-kustannus.

Huovinen & Tasi

5/2018